

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA

VILIJA BANDZIENĖ
(VAIKO TEISIŲ APSAUGA)

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS DARBUOTOJO VEIKLOS POBŪDIS
SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr.,
Brigita Kairienė

Vilnius, 2007

TURINYS

TURINYS	2
IVADAS	3
1. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS LIETUVOJE	6
1.1. Santuokos nutraukimo samprata ir priežastys.....	6
1.2. Santuokos nutraukimo tendencijos Lietuvoje.....	10
1.3. Teisės aktų, reglamentuojančių santuokos nutraukimą ir vaiko interesus santuokos nutraukimo procese, analizė.....	16
1.4. Teisės aktų, reglamentuojančių Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiklą, analizė.....	18
2. VAIKO VYSTYMASIS ŠEIMOJE	22
2.1. Šeimos aplinkos svarba vaikui.....	23
2.2. Santuokos nutraukimo pasekmės vaikui.....	27
3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS Į SPECIALISTŲ VEIKLĄ SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE	32
3.1. Tyrimo metodologija.....	32
3.2. Santuokos nutraukimas: poveikis vaikui ir šeimai.....	35
3.3. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumai, teikiant pagalbą vaikui santuokos nutraukimo procese.....	42
3.4. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos galimybės.....	47
IŠVADOS	55
REKOMENDACIJOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63
PRIEDAI	64

IVADAS

Šeima yra pagrindinis visuomenės institutas, nuo kurio priklauso valstybės ateitis ir visuomenės gerovė. Šeima - pirmoji ir pagrindinė vaiko ugdymo aplinka, kur vaikas gauna pagrindus savo ateičiai. Tačiau šeimos gyvenimas yra dinamiškas, nuolat besikeičiantis ir kintantis, pereinantis įvairias krizes. Netvirti santuokiniai ryšiai tapo būdingu šiuolaikinio pasaulio bruožu. 2006 metais Vilniaus apskrityje susituokusioms 4447 porų, teko 2198 ištuokos (Gyventojų natūrali kaita, santuokos, ištuokos 2006 m.// <http://vilniustsv.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1882&PHPSESSID=474e275e86030fd791936190202c0825>; prisijungimo laikas: 2007-05-16).

Skyrybos yra procesas, kuriame dalyvauja ne tik vyras ir moteris, bet ir vaikas. Šis šeimos įvykis jam yra trauma, o pasekmės dažniausiai - ilgalaikės. Jos neigiamai paveikia visus šeimos narius, labai stipriai pakenkia tėvų ir vaikų santykiams tais lemtingais metais, kai formuojasi asmenybė, prarandama tai, ką gali suteikti šeimyninė aplinka. Vaikai iš nepilnų šeimų netenka saugios ir harmoningos asmenybės vystymąsi užtikrinančios aplinkos, sutrinka socializacinių modelių perdavimas (Leonavičius, 1998). Pastaruoju metu iš esmės keičiasi gyvenimo sąlygos, būdas, nuostatos, vertybinės orientacijos, šeimoje (Stankūnienė, 1995). Socialinių pokyčių, informacijos, profesinio persiorientavimo dažnėjanti sklaida, skatina žmogaus individualizmą, atsipalaidavimą, bėgimą nuo atsakomybės, tarp jų ir nuo tradicinės šeimos, nuvertina santuokos institutą taip palaikydami santuokos nutraukimą (Grigas, 2001).

Problemos aktualumas ir naujumas. Nuo 1960 metų Lietuvoje pradėjo augti skyrybų skaičius, kurių aukšti rodikliai išliko iki šiol. Gyventojų registro tarnybos duomenimis 2006 metais susituokė 21,4 tūkstančio gyventojų, jiems teko 11,3 tūkstančiai skyrybų (Gimimų, mirčių, santuokų ir ištuokų skaičius 1993-2006 m.//http://www.gyvreg.lt/html/G_sk_2005.htm; prisijungimo laikas: 2007-05-10). Kaip matyti, išsiskyrė daugiau nei pusė porų: tūkstančiui gyventojų tenka 6,3 santuokos ir 3,3 ištuokos. Dažnai skiriasi šeimos, turinčios vaikų. 2005 metais iš 11,1 tūkstančio išsituokusių porų 63% turėjo bendrų vaikų. Sunki Lietuvos ekonominė padėtis nulėmė ne tik vedybų skaičiaus mažėjimą, bet ir taip jau dažnų skyrybų skaičiaus gausėjimą.

Vaikai nėra beteisiai, neturintys nuomonės, nesuprantantys situacijos, priklausomi nuo suaugusiųjų, jie visuomenės nariai, užimantys ypatingą vietą, turintys teises ir pareigas, tačiau visuomenėje vis dar vyrauja atvirksčias požiūris į vaikus, laikant juos nepilnaverčiais, beteisiais, visiškai priklausomais nuo suaugusiojo valios (Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas, 2003). Galimybė sveikai ir normaliai fiziškai, psichologiškai ir socialiniu aspektu vystytis turi būti suteikta ir vaikams. Lietuvoje socialinė parama šeimoms, kurios augina vaikus, daugiausiai nukreipta į

pinigines išmokas, o ne į profesionalių specialistų paslaugų šioms šeimoms plėtojimą. Socialinės paslaugos nėra pakankamai išplėtotos tiek kiekybės, tiek kokybės prasme. Socialinis darbas ir šios srities specialistų ruošimas Lietuvoje yra sąlyginai nauji (Socialinė apsauga//<http://www.3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0099169.doc>.; prisijungimo laikas: 2007-03-05).

Problemos ištirtumas. Santuokos nutraukimo sampratą ir priežastis, ištuokų tendencijas Lietuvoje analizavo tokie autoriai: L. Rupšienė (2001), I. Leliūgienė (1997), V. Stankūnienė (1995, 1999, 2003, 2005), R. Grigas (2001), A. Žvinklienė (1994-1995), M. Baublytė (1999), V. Kanopienė (1999), A. Davidavičius (2004), E. Platovas (2004) ir kt. Šeimos aplinkos svarbą vaikui socializacijos procese ir santuokos nutraukimo pasekmes vaikui analizavo I. Lukoševičienė (1994, 1995), M. Taljunaitė (1994-1995), V. Stankūnienė (2003, 2005), A. Vosyliūtė (1998), R. Grigas (1998), J. Pikūnas (2001), A. Palujauskienė (2001), S. Jonkarytė (2003), A. Mikulionienė (2003), V. Leonavičius (1998), T. N. Liobikienė (2006) ir kt.

Teorinė ir praktinė reikšmė. Darbas yra reikšmingas kuriant ir vykdant prevencines programas, skirtas vaiko pagalbos suteikimui skyrybų procese, tobulinant paslaugas bei ruošiant socialinius darbuotojus, o vaiko poreikių analizė - kuriant naujas socialines paslaugas vaikams iš iširusių šeimų. Ištuokų pasekmių analizė reikšminga organizacijoms, teikiančioms paslaugas iširusių šeimų vaikams, įvertinant savo vykdomos veiklos stipriąsias ir silpnąsias puses, tobulinant veiklą. Tyrimas leis pažvelgti į šiandienos praktikoje taikomą veiklos pobūdį, dirbant su santuokos nutraukimu, šeimų ir vaikų problemas, jų įtaką problemos sprendimui.

Šiame darbe bus aptarta santuokos nutraukimo samprata ir priežastys psichosocialiniu, teisiniu ir kitais aspektais; ištuokų dinamika Lietuvoje; teisės aktai, reglamentuojantys santuokos nutraukimą ir vaiko socialinius, teisinius, ekonominius ir kitus interesus santuokos nutraukimo procese; šeimos aplinkos svarba vaikui; santuokos nutraukimo pasekmės vaikui ir tėvams bei Vaiko teisių apsaugos darbuotojų veikla santuokos nutraukimo bylose, Vaiko teisių apsaugos darbuotojų požiūriu.

Darbo objektas – Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų, dirbančių su santuokos nutraukimo bylomis, veiklos pobūdis.

Darbo tikslas - atskleisti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdį, santuokos nutraukimo bylose.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti santuokos nutraukimo problemą Lietuvoje.
2. Aptarti šeimos aplinkos reikšmę vaikui.
3. Aptarti santuokos nutraukimo priežastis ir įtaką šeimai ir vaikui.

4. Nustatyti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumus santuokos nutraukimo byloje.

5. Atskleisti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos galimybes, teikiant pagalbą šeimai ir vaikui santuokos nutraukimo byloje ir po jų.

Tyrimo metodai: ● mokslinės literatūros analizė; ● teisės aktų analizė ● pusiau struktūruotas interviu; ● tematinio kodavimo analizės metodas.

Pagrindinės sąvokos:

Vaiko teisių apsaugos tarnyba – tarnyba įgyvendinanti pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdanči vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka ginanti vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuojanti ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą ar rūpybą (Žin. 2003, Nr. 120-5415).

Socialinis darbuotojas – socialinio darbuotojo kvalifikaciją turintis asmuo, organizuojantis ar (ir) teikiantis asmeniui, asmenų grupei, šeimai, bendruomenei socialines paslaugas (Socialinis darbas Lietuvoje//<http://www.nisc.lt/doc/P%20r%20o%20j%20e%20k%20t%2007%2001.doc>.; prisijungimo laikas: 2007-03-05).

Veikla – aktyvus žmogaus santykiavimas su tikrove, jo ryšio su aplinkiniu pasauliu realizavimas; sociališkai nulemta asmenybės (subjekto) sąveika su išoriniu pasauliu, kurią sužadina koks nors poreikis ir kuria, pertvarkant tikrovės objektus, siekiama tikslo, atitinkančio tą poreikį (Leonavičius, 1993).

Santuoka – visuomenės nustatyta tvarka sudaryta vyro ir moters sąjunga, iš kurios kyla jų teisės ir pareigos vienas kito ir vaikų atžvilgiu; teisinis šeimos pagrindas (Leonavičius, 1993).

Santuokos nutraukimas – santuokos ir su ja susijusių sutuoktinių teisių bei pareigų nutraukimas teismo sprendimu; santuokos nutraukimas kai sutuoktiniai yra gyvi (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Teisės aktas – rašytinių valstybės dokumentų visuma arba dalis (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Vaikas – asmuo, neturintis 18 metų (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Šeima – grupė kartu gyvenančių ir bendrai tvarkančių namų ūkį asmenų, susijusių santuokos bei giminytės ryšiais (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Pasekmė – išdava, padarinys, rezultatas; reiškinių priežastinio ryšio komponentas; priežasties veikimo rezultatas; objektų ir jų sistemų atsiradimas, savybių kitimas (Leonavičius, 1993).

1. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS LIETUVOJE

Santuoka yra dinamiški vyro ir moters ryšiai. Kintantys santuokiniai ryšiai gali tapti sudėtingu išbandymu šeimoms. Šeimos, kurios nesusitvarko su ištikusiais sunkumais, skiriasi. Šiuo metu skyrybos tapo tokios dažnos, kad visuomenė pradėjo jas vertinti kaip normalų reiškinį, o ne kaip nukrypimą nuo normos. Nuo 1993 m. iki 2006 m. tūkstančiui Lietuvos gyventojų teko 156,7 ištuoka, kai santuokų buvo 271,1 tūkstančiui šalies gyventojų (Gimimų, mirčių, santuokų ir ištuokų skaičius (tūkst.) 1993-2006 m.//http://www.gyvreg.lt/html/G_sk_2005.htm; prisijungimo laikas: 2007-05-10). Dauguma šeimų pasirenka skyrybas dėl netikroviškų lūkesčių, visuomenės tolerancijos skyryboms, ydingo sutuoktinių būdo, vertybių pokyčių, turtinių dalykų it kt. (Rupšienė, 2001). Kartu su modernėjančia visuomene ir augančia gerove beveik visose šalyse pastebima juridiskai santuokos nesudarančiųjų šeimų, bet gyvenančių šeimoje, augimo tendencijos, todėl mažėja santuokų sudarymų bei didėja ištuokų augimo tendencijos.

Šiame skyriuje bus apžvelgta santuokos nutraukimo samprata ir priežastys, skyrybų tendencijos Lietuvoje, statistika, pagrindiniai nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys santuokos nutraukimą ir vaiko interesus skyrybų procese bei teisės aktai, nustatantys Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą.

1.1. SANTUOKOS NUTRAUKIMO SAMPRATA IR PRIEŽASTYS

Šiuo metu pasaulyje išyra kas trečia santuoka, tačiau tai nėra riba. Bendrame šeimos gyvenimo kelyje sutuoktiniai susiduria su pavojais, vargais ir netikėtumais. Šeimos gyvenimas - nuolatinis vyro ir žmonos bendravimas - pertraukiamas ginčais, konfliktais ir nusivylimais. Tačiau ne visos šeimos kliūtys ir negerovės, ne visi ginčai ir nesutarimai yra lengvai įveikiami vedusiųjų. Todėl tai priartina skyrybas.

Kalbant apie santuokos nutraukimą, yra svarbu suprasti kas tai yra santuoka, jos nutraukimas ir kiti terminai, svarbūs kalbant apie santuokos nutraukimą. Santuokos nutraukimas gali būti įvardijamas ir kitais terminais, tokiais kaip ištuoka ar skyrybos.

Pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą, santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius (Žin. 1964, Nr. 19-138). Vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką, yra sutuoktiniai. Tačiau vyras ar moteris turi teisę nutraukti santuoką. Santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis miršta arba santuoka nutraukiama įstatymų nustatyta tvarka. Santuoka gali būti nutraukta abiejų sutuoktinių

bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės. Taigi, teisiniame kontekste santuokos nutraukimas yra savanoriško susitarimo sukurti šeimos teisinius santykius, pasibaigimas įstatymų numatyta tvarka. Skyrybos - tai santuokos panaikinimas, vyro ir žmonos santuokinių ryšių pabaiga, grąžinant abiemis sutuoktiniams tą pačią teisinę padėtį, kurią jie turėjo prieš susituokiant. Skyrybos - juridinis aktas, įteisinantis jau iširusius vyro ir žmonos santykius. Sprendimą sukurti šeimą gali nutraukti tiek vyras, tiek moteris, vadinasi, šeimos santykiai pasibaigia tada, kai bent vienas iš sutuoktinių pagal įstatymų numatytą tvarką, ją nusprendžia panaikinti. Nutraukus santuoką šeimos ryšiai tarp vyro ir moters pasibaigia, tačiau išlieka tėvų atsakomybė vaikams. Tai yra teisinis požiūris į santuokos nutraukimą.

Santuokos nutraukimas dar yra vadinamas skyrybomis. Skyrybos - gana plačiai išsigalėjęs reiškiny s šiuolaikiniame pasaulyje. Skyrybos kaip fenomenas plačiai analizuojamas įvairių sričių specialistų: sociologų, psichologų, pedagogų ir kt. (Rupšienė, 2001). Tai suteikia išsamų vaizdą apie santuokos nutraukimus ir reiškia, kad skyrybos nėra vien teisinis veiksmas, teismo sprendimas nutraukti santuoką yra jau kaip paskutinis etapas.

Skyrybas, kaip santuokos nutraukimą, galėtume sąlygiškai skirstyti etapais:

* emocines skyrybas - šiame etape blėsta vedusiųjų jausmai, prarandamas tarpusavio pasitikėjimas, atsiranda abejingumas ar net neapykanta vienas kitam;

* fazines skyrybas - vedusiųjų santykiai dar labiau atšala, abipusį bendravimą pakeičia nuolatiniai konfliktai, vyras ir žmona pradeda gyventi atskirai;

* juridines skyrybas - teisiškai įregistruoja jau iširusią santuoką (Leliūgienė, 2003).

Skyrybos yra procesas, pereinantis etapas, prasideda nuo emocijų pasikeitimo, veda prie fizinio atsiskyrimo ir galutinis etapas yra juridinės skyrybos. Vadinasi, etapai tarpusavyje susiję, vienas kitą veikia.

Šie terminai būtų tiksliausi norint aiškiai pasakyti apie kokį santuokos nutraukimo momentą yra kalbama. Dažnai mūsų visuomenėje santuokos nutraukimas yra sutapatinamas su juridinėmis skyrybomis. Tačiau jos yra jau trečioji skyrybų stadija, kuria baigiasi visas šeimos irimo procesas. Todėl yra svarbu suprasti, kad skyrybos yra procesas, vykstantis tam tikrą laiką tarpą. Kalbant apie santuokos nutraukimo sąvoką, Lietuvos Respublikos įstatymuose apibrėžtas yra greičiau tik trečiasis etapas – juridinis faktas, o ne emocinis ar fizinis skyrybų aspektas.

Kalbant apie santuokos nutraukimą svarbu aptarti ir skyrybų priežastis. Dažniausiai pasitaikančios skyrybų priežastys ir jų motyvai būtų šie:

1) girtuokliavimas ir alkoholizmas; 2) sutuoktinė neištikimybė; 3) skubota ir neapgalvota santuoka; 4) charakterių nesutapimas; 5) lytinė nedermė; 6) bendrosios kultūros stoka;

7) lengvabūdiškumas; 8) pavydas; 9) ikivedybiniai lytiniai santykiai; 10) santuoką sudaro skirtingų tautybių asmenys; 11) migracija, urbanizacija, mokslinė techninė revoliucija; 12) išsilavinimo skirtumas (Rupšienė, 2001).

Taigi, autorė pateikia dažniausiai pasitaikančias skyrybų priežastis ir motyvus, kurie nulemia santuokos nutraukimų atsiradimą. Įtakojant šias priežastis galima kalbėti apie prevenciją, galimybes išvengti skyrybų. Alkoholizmas visuomenėje yra suvokiamas kaip individo problema ir nėra pripažįstama kaip liga, todėl pagalba nėra visapusiškai suteikiama, o tai lemia alkoholizmo plitimą, įtakojantį skyrybų plitimą. Šeimos problemos apibūdinamos remiantis visuomenės (valstybės) ir šeimos abipusės sąveikos principu: sudėtingos šeimos sociokultūrinės problemos – tai ir visuomenės problemos. Sėkminga, normali šeimos gyvensena – tai ir visuomenės bei valstybės sėkminga veikla ir pažanga. Silpna šeima – silpna visuomenės organizacija (Stankūnienė, 1995).

Vykstant globalizacijos procesui keičiasi ir vertybės – laisviau žiūrima į nesantuokinius lytinius santykius, vedybinį gyvenimą. Todėl antrąją priežastimi autorė įvardina santuokinę neištikimybę.

Kita priežastis yra skubota ir neapgalvota santuoka: tuokiantis jauniems žmonėms, kurie nėra ruošiami santuokai (išskyrus bažnytinį ruošimą), kai yra tuokiamasi dėl neštumo ar tiesiog statuso, santuokos dažnai yra nutraukiamos. Kiekvienoje šeimoje santykiai dėsniai kinta. Pereinant iš vieno šeimos raidos etapo į kitą, keičiantis emocinei ir dalykinei sąveikai, tarp šeimos narių kyla įtampa ar šeimyninės krizės. Jų įveikimo sėkmė priklauso nuo šeimos narių motyvacijos išsaugoti ir tobulinti šeimyninius ryšius, nuo tarpusavio bendravimo patirties ir pasirengimo įveikti sunkumus. Jaunimo ir būsimų jaunavedžių apklausos liudija, kad taip, kaip jaunimas suvokia šeimos raidą, toks suvokimas santuokos stabilumui yra nepalankus (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Tai reiškia, kad santuokos nutraukimų tendencijas galima įtakoti, suteikiant pagalbą reikiamu momentu, vykdant prevenciją.

Šeimyninių sunkumų ištakos dažnai glūdi nepasirengime santuokai ir pradiniuose šeimos raidos etapuose, neįveiktuose sunkumuose ir konfliktuose. Išleista daug literatūros, skirtos aptarti lyčių bendravimo etiką, psichologiją, seksologiją ir šeimos gyvenimą. Šios temos dažnai gvildenamos masinės informacijos priemonėse. Tačiau kartu su vertingomis žiniomis pateikiama ir nemažai menkavertės ar net klaidinančios informacijos. Civilinės metrikacijos skyriai neberengia paskaitų ciklą būsimiesiems jaunavedžiams. Mokymą iš dalies remia konfesinės organizacijos. Kiekvienoje vyskupijoje veikia šeimos centrai, tačiau jų ir kitų organizacijų rengiamus ilgalaikius kursus lanko tik dalis būsimų jaunavedžių (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje,

2001). Taigi, susilpnėjo ruošimas santuokai, pasirengimas šeimyniniam gyvenimui. Tai reiškia, kad skyrybų problema sprendžiama nevisapusiškai, ribotai, tam trūksta ir išteklių.

Šeimų nestabilumą taip pat gali įtakoti vis dar esanti nuostata, kad ištekėjusios, o po to išsiskyrusios moters statusas yra aukštesnis nei tos, kuri nebuvo ištekėjusi (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Su šia nuostata galima sieti vedybas, kai pats vedybų faktas svarbesnis už partnerio asmenybę. Vedybų fakto sureikšminimas ir vedybinio partnerio asmeninių savybių neteisingas vertinimas tampa kai kurių jaunų šeimų nestabilumo priežastimi.

Pagal L. Rupšienę, disfunkcionali šeima dažniausia susiduria su tokiomis problemomis: klaidingas partnerio pasirinkimas; nebaigti santykiai su tėvų šeima; utopijų sindromas arba iliuzijų praradimas; sutrikimas; neištikimybė ir skyrybų grėsmė; civilinė santuoka kaip atsakomybės vengimas ir kitos (Rupšienė, 2001).

Naujos socialinės, ekonominės sąlygos, rinkos santykiai, ekonominė krizė, nedarbas, smukęs gyvenimo lygis, socialinė įtampa, prisitaikymo prie naujų gyvenimo sąlygų problemos skatina šeimų bruožų, gyvenimo būdo, vertybių, demografinės elgsenos pokyčius (Stankūnienė, 1995). Tai lemia skyrybų skaičiaus didėjimą (čia turi būti kalbama ne tik apie juridines skyrybas, bet ir apie emocines bei fizines). Tačiau Lietuvoje vis dar nėra aiškios šeimos politikos strategijos, nėra pakankama šeimos teisinė bazė, trūksta socialinių paslaugų, neremiami moksliniai tyrimai, nepakankamai kontroliuojami masinės informacijos šaltiniai, kurie taip pat veikia šeimą ir jos santykius – skatina skyrybas. Norint spręsti didėjančią santuokos nutraukimo ir su ja susijusias problemas, svarbu yra atkreipti dėmesį į ją sukeliančias priežastis bei spręsti jas ne tik konkrečiam individui, bet kartu visai visuomenei ir valstybei. Čia yra svarbūs politiniai, kultūriniai, socialiniai, ekonominiai, psichologiniai ir kiti aspektai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį ir žiūrėti į problemą visapusiškai. Trūksta aktyvesnės valstybinės politikos, nėra aiškiai suvokto ir įvardinto šeimos modelio, kurį remtų valstybinės institucijos. Šeimos tyrinėjimų apimtys neatitinka naujų visuomenei iškilusių šeimos santykių reguliavimo uždavinių. Švietimo sistemos parama šeimoms nėra pakankama (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001).

Pigiausias ir efektyviausias jaunų šeimų konfliktų įveikimo būdas - šių konfliktų prevencija, konsultacinė parama sunkumų patiriančioms šeimoms (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Per praėjusį dešimtmetį buvo sukurta nemažai konsultacinių organizacijų, skirtų padėti šeimai. Tuo pat metu sunyko sėkmingai dirbusios ir gerai žinomos organizacijos (Šeimos santykių ir psichohigienos kabinetai, Civilinės metrikacijos skyrių psichologai). Visuomenėje paplitusios prieštaringos vertybinės nuostatos į vyro ir moters santykius šeimoje ir visuomenėje, santuoką, vaikų gimdymą. Reiškiamas tradicinis požiūris į šeimą,

smerkiami abortai, aktyvesnis konfesinių organizacijų vaidmuo, ugdant požiūrį į šeimą ir santuoką, bet plinta tolerantiškas bet kokių sugyvenimo formų vertinimas, gausėja žmonių, nenorinčių kurti šeimos ir turėti vaikų (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Todėl reikia sutelkti dėmesį į prevenciją, siekiant paveikti ištuokų priežastis ir sprendžiant problemą. Prevencija – viena iš galimybių spręsti ištuokų problemą.

Šeimos sukūrimas, ypač jos pavertimas darniais santykiais ir įsipareigojimais, pasikeitus tradicinei etnokultūrai, iš poros reikalauja didesnių pastangų. Joms priešpriešinama visa masinių informavimo priemonių sistema (požiūris į šeimą, santuoką, ištikimybę). Ši sistema skatina ne šeimų kūrimą, ne stabilesnes santuokas, bet skyrybas. Žmogus šiandien lengviau pasiduoda doroviniam atsipalaidavimui ir agresijai. Tačiau šitos savybės, kurias iš dalies skiepija šiuolaikinė visuomenė (susiklosčiusi jos kultūra, žmonių gyvensena, vertybių pasaulis), gražinamas atgal pačiai visuomenei - augančiomis skyrybomis, šeimos, kaip individą socializuojančio instituto, nuvertėjimu. Šiuo metu socialiniame pasaulyje matome iššūkio ir atsako, veiksmo ir pasekmės procesus (Grigas, 2001).

Taigi, santuokos nutraukimas nėra tik juridinis faktas, skyrybos yra procesas apimantis emocinę, fizinę ir juridinę stadijas. Norint spręsti problemą reikia žinoti jos priežastis. Lietuvoje alkoholizmas, neištikimybė, nepasirengimas santuokai, charakterių nesutapimas, lengvabūdiškumas, pavydas, ikivedybiniai lytiniai santykiai, gyvenimo būdo ir vertybių pasikeitimai yra pagrindinės skyrybų priežastys. Nukreipiant prevenciją, valstybės politiką į šiuos aspektus galima spręsti santuokos nutraukimo problemą.

1.2. SANTUOKOS NUTRAUKIMO TENDENCIJOS LIETUVOJE

Visame pasaulyje vykstantys šeimos pokyčiai neabejotinai palietė ir Lietuvą. Yra išsaugomi kai kurie tradiciniai lietuviškos šeimos bruožai, tačiau pastaruoju metu ji sparčiai panašėja į europietiškas šeimas. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, sparčiai keičiantis visuomenės socialinei ir ekonominei struktūrai, įvyko esminių pokyčių ir šeimos santykių sferoje.

Remiantis statistiniais duomenimis, ištuokų skaičius Lietuvoje yra gana didelis. Tai rodo duomenys apie vidutinį iširusių santuokų skaičių. Remiantis Gyventojų registro tarnybos duomenimis, 1 lentelėje matomi santuokų ir ištuokų pokyčiai 1993-2006 metais (Gimimų, mirčių, santuokų ir ištuokų skaičius 1993-2006 m.//http://www.gyvreg.lt/html/G_sk_2005.htm; prisijungimo laikas: 2007-05-10):

1 lentelė. Gimimų, mirčių, santuokų ir ištuokų skaičius (tūkst.)1993-2006 m.

	Gimimai	Mirtys	Santuokos	Ištuokos
1993	46,8	46,1	23,7	13,8
1994	43,1	46,5	23,3	11
1995	41,5	45,4	22,2	10,2
1996	39,5	43	20	11,3
1997	38,8	41,1	18,8	11,3
1998	37,7	40,9	18,5	11,7
1999	36,9	40,1	17,9	11,3
2000	34,7	38,9	16,9	10,9
2001	31,9	40,5	15,8	11
2002	30,8	41,3	16,1	10,6
2003	31,3	41,2	17	10,2
2004	31,6	41,6	19,5	11,1
2005	30,8	43,8	20	11
2006	32,3	45	21,4	11,3
Iš viso	507,7	595,4	271,1	156,7

Santuokos sudarymų skaičiai rodo, kad nuo 1995 metų prasidėjęs jų mažėjimas, šiek tiek stabilizavosi tik 2005-2006 metais. Vedybų skaičiaus mažėjimas sietinas su neregistruoto sugyvenimo plitimu, gimstamumo mažėjimu, nesantuokinių vaikų daugėjimu. Tuo tarpu ištuokų skaičius, nors svyruoja, yra gana stabilus. Tačiau galima daryti išvadą, kad mažėjant santuokų skaičiui, likę panašūs skyrybų rodikliai, rodo kad mažesniai santuokų skaičiui, tenka didesnis skyrybų skaičius. Vadinasi, skyrybų daugėja.

Sunki Lietuvos ekonominė padėtis nulėmė ne tik vedybų skaičiaus mažėjimą, bet ir taip jau dažnų skyrybų skaičiaus gausėjimą; yra manoma, kad krizių metu ištuokų skaičius paprastai negausėja, nes nestabilumo sąlygomis yra vengiama dar didesnio nestabilumo asmeniniame gyvenime (Taljunaitė, Stankūnienė, Žvinklienė, 1994-1995). Tačiau Lietuvai būdinga dažnos ištuokos net ir krizės metu, nors kitose Europos valstybėse krizių metu ištuokų sumažėja.

Nuo 1960 metų Lietuvoje pradėjo augti skyrybų skaičius, kurių aukšti rodikliai išliko visą sovietmetį: 1970 – 1993 metais tūkstančiui gyventojų tekdavo 2,2 – 3,7 skyrybos. Paskutinį XX a. dešimtmetį santuokų skaičius beveik nesikeitė ir svyravo apie 3,9 - 4,1 skyrybų tūkstančiui gyventojų. Dabar kiekvienais metais vidutiniškai išsiskiria 11 tūkst. porų. 1990 m. šimtui sudaromų santuokų teko 35 ištuokos, o 2002 - 66. Pagal internetinio žurnalo Pro Vita duomenis, 2 lentelė iliustruoja santuokų mažėjimą ir skyrybų dažnėjimą net nuo 1950-ųjų metų, kur stebimas tas pats reiškinys – santuokų mažėjimas ir skyrybų dažnėjimas (Statistika vedybos ir skyrybos//<http://www3.vdu.lt/life/pv/STsv.htm>; prisijungimo laikas: 2007-02-21):

2 lentelė. Vedybos ir skyrybos

Metai	Vedybos	1000 gyv.tenka vedybų, %	Skyrybos	1000 gyv.tenka skyrybų, %
1950	23 246	9,1	625	0,2
1970	29 915	9,5	6 918	2,2
1975	29 609	9,0	8 987	2,7
1979	31 820	9,3	10 788	3,2
1980	31 520	9,2	11 038	3,2
1985	34 211	9,7	11 464	3,2
1990	36 310	9,8	12 747	3,4
1992	30 112	8,1	13 981	3,8
1993	23 709	6,3	13 884	3,7
1997	18 796	5,1	11 371	3,1
2000	16 906	4,8	10 882	3,1
2001	15 781	4,5	11 031	3,2
2002	16 151	4,7	10 579	3,1
2003	16 975	4,9	10 599	3,1
2004	19 429	5,7	11 122	3,2

Taigi, ištuokų tendencijos nėra nauja problema, o skyrybų sprendimo būdai nėra tinkami arba pakankami, spėndžiant skyrybų problemą. XX a. pradžioje lietuviai savo noru negalėjo pasirinkti viengungiško gyvenimo ir turėti visaverčio visuomenės nario statusą. To meto Vakarų Europoje šeimų nekurdavo 15-20% moterų, tuo tarpu Lietuvoje tokių buvo vos keli procentai. Teisiškai panaikinti santuoką ir oficialiai tuoktis antrą kartą galimybių beveik nebuvo. Absoliuti dauguma santuokų buvo sudaromos su savo parapijos gyventoju, o tai slopino socialinį mobilumą. Tuomet šeima pirmiausia buvo bendrai dirbančių žemės ūkyje žmonių bendrija. Vyravo itin griežta seksualumo kontrolė. Lietuvos visuomenės diferencijavimas, stiprėjanti migracija skatino ir šeimos modelio ir elgsenos permainas (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001).

2001 metais Estijoje buvo užregistruotos 76,4 skyrybos kiekvienam šimtui santuokų. Rusijoje tais pačiais metais šis rodiklis sudarė 76,2, Lietuvoje - 69,9, Latvijoje - 62 ir Čekijoje - 60,3. Tadžikistane - 7,9 ir Uzbekistane - 9,2 (Statistika vedybos ir skyrybos//<http://www3.vdu.lt/life/pv/stsv.htm>; prisijungimo laikas: 2007-04-12). Taigi, šiuo metu Lietuvos santuokos nutraukimo rodikliai yra gana aukšti, lyginant su kitomis šalimis.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis (3 lentelė), galima kalbėti apie santuokų/ištuokų skaičių nuo 1990 iki 2006 metų, bei santuokų/ištuokų skaičių tūkstančiui šalies gyventojų (Santuokos ir ištuokos//<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1294>; prisijungimo laikas: 2007-02-20). Iš 3 lentelės galima pastebėti, kad daugiau nei pusė susituokusių porų išsiskiria. Nors po nepriklausomybės atsiradusi krizė pastaraisiais metais turėjo jau susilpnėti ir dėl to stiprėti šeimos stabilumas, tačiau santuokos nutraukimo atvejų nemažėja, o pats santuokų sudarymas retėja. Pastaruoju metu iš esmės keičiasi gyvenimo sąlygos, būdas, nuostatos, vertybinės orientacijos, su

jais ir šeima. Jaučiamas vakarietiškos kultūros plitimas (laivas požiūris į lytinius santykius, neregistruoto gyvenimo kartu, dažnas partnerių keitimas ir kt.), ypač tarp jaunimo, visa tai lemia šiandieninę situaciją (Stankūnienė, 1995).

3 lentelė. Santuokos ir ištuokos (* Išankstiniai duomenys)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Santuokų skaičius	36310	22150	16906	15764	16151	16975	19130	19938	21247
Ištuokų skaičius	12747	10221	10882	11024	10579	10599	10997	11097	11299
1000 gyventojų tenka :									
Santuokų	9,8	6,1	4,8	4,5	4,7	4,9	5,6	5,8	6,3
Ištuokų	3,4	2,8	3,1	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,3

Nors Lietuvoje santuokų sudarymo amžius vyresnėse grupėse (žmonių gimusių 1945-1965 metais) yra gana stabilus, čia vis tik santuokų iširimo dažnumas jaunėja ir dažnėja. 1960-1965 metais gimusios moterys, po dviejų vedybinio gyvenimo metų išsiskiria 4,4 kartus daugiau nei 1945-1949 metais gimusios moterys, o po penkerių metų vedybinio gyvenimo metų – 2,4 kartus daugiau išsiskiria. Ilgėjant vedybinio gyvenimo trukmei, skirtumai tarp šių grupių mažėja. Vyrų grupėje, gimusių 1945-1960 metais, skyrybų jaunėjimas ir dažnėjimas taip pat akivaizdus, tačiau ne toks ryškus kaip moterų.

Labai nestabilios šeimos, kurių sutuoktiniai prieš vedybas kurį laiką gyveno santuokos neregistruotai. Tai būdinga visų kartų vyrų ir moterų elgsenai, apie penktadalį jų vedę neišgyvena šeimoje penkerių metų (Stankūnienė, Baublytė, Kanopienė ir kt., 1999). Taigi, skyrybos būdingos ne tik jaunimui, bet taip pat ir vyresnio amžiaus žmonėms. Socialiniai pokyčiai, informacijos prieinamumas, profesinis persiorientavimas ir kiti panašūs veiksniai skatina žmogaus individualizmą, atsipalaidavimą, bėgimą nuo atsakomybės, t. y. nuo tų savybių, kurios būdingos stabiliai šeimai. Pagausėjo veiksnių ir sąlygų, nuvertinančių santuokos institutą ir skatinančių ištuokas (Grigas, 2001). Taigi, kaip jau minėta anksčiau, skyrybų atvejų daugėja.

Dažnai skiriasi šeimos, kurios turi vaiką, o dažnai ir keletą jų. 4 lentelėje galima aiškiai pastebėti, kad didelė dalis vaikų gyvena išsiskyrusiose šeimose, kad didelė dalis santuoką nutraukiančių šeimų, turėjo vaikų (Išsituokusios poros pagal turimų vaikų skaičių//<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1886>; prisijungimo laikas: 2007-02-20).

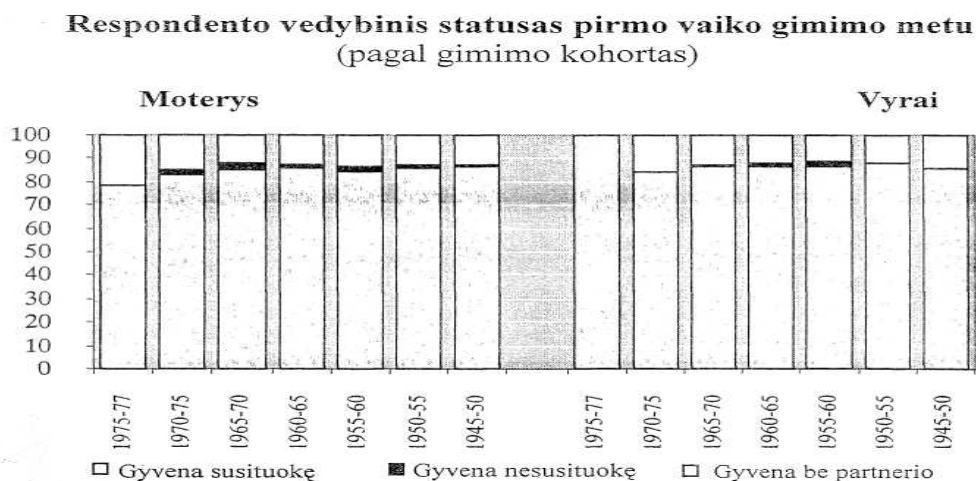
4 lentelė. Išsituokusios poros pagal turimų vaikų skaičių (0–17 metų amžiaus.)

Metai	Išsituokusių porų, tūkst.	Iš jų turėjo bendrų vaikų		Vaikų skaičius, tūkst.
		Iš viso, tūkst.	%	
1990	12,7	8,3	65	12,0
1995	10,2	7,3	71	11,0
2000	10,9	7,5	69	11,2
2001	11,0	7,4	67	10,8
2002	10,6	7,3	69	10,4
2003	10,6	7,2	68	10,1
2004	11,0	7,1	65	10,0
2005	11,1	7,0	63	9,9
2006	11,2	7,1	63	9,9

Nors lentelėje matyti, kad vaikų skaičius išsiskyrusiose porose šiek tiek mažėja, tai lemia bendra šalies demografinė situacija. Lietuvoje sumažėjus gimstamumui, mažėja ir vaikų skaičius išsiskyrusiose šeimose. Tačiau bendrame kontekste vaikų dalis procentais mažėja tik neženkliai. Tam įtakos turi ir sumažėjęs vaikų skaičius šeimoje. Iš visų išsiskyrusių porų 1990-2005 metais, 63-71% jų turėjo vaikų. Taigi daugiau nei pusė išsiskyrusių porų turi vaikų. Jų skaičius tik šiek tiek sumažėjęs dėl šalyje sumažėjusio gimstamumo, bet ne dėl skyrybų skaičiaus mažėjimo.

5 lentelėje galima apžvelgti vyrų ir moterų, turinčių vaikų, šeimyninę padėtį vaiko gimimo metu. Gyvenančių be partnerio grupėje yra įskaičiuojami ir išsituokę asmenys auginantys vaikus. Lentelėje pateikti vyrų ir moterų duomenys atskirai (5 lentelė), taip pat pateikti ir jų gimimo metai, gimimo kohortos (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005).

5 lentelė. Respondento vedybinis statusas pagal amžiaus grupes, pirmo vaiko gimimo metu (skaičius)

Nemaža dalis porų pirmąjį vaiką gimdo jau be partnerio. Dažniau vaikai auga su moterimi, vadinasi, dalis vaikų jau gimsta šeimoje be tėvo ar mamos, o kadangi ši lentelė rodo pirmo vaiko gimimo metu buvusią šeimyninę padėtį, tai galima daryti prielaidą, kad šeimos išyra gana greitai, po santuokos sudarymo momento – trumpėja išgyvenamas laikas šeimoje.

Šeimos instituto pasikeitimus sąlygojančios priežastys aptartos pirmo skyriaus pirmoje dalyje. Tačiau galima paminėti kelias pagrindines priežastis, tokias kaip, rinkos ūkis, kuris kuria šeimai „nedraugišką“ aplinką. Čia ūkio pagrindas yra mobilus ir konkurencingas individas, nesaistomas asmeninių įsipareigojimų ir galintis laisvai judėti, didžiąją dalį savo asmeninio laiko skirti darbui ir pan. Būtent toks individas turi šansą kilti karjeros laiptais, gauti geresnį uždarbį, mėgautis komfortišku gyvenimu, mažiau riboti vartojimą, galiausiai turėti aukštesnį statusą visuomenėje ir pan. Toks ūkis neskatina individo megzti ilgalaikius ryšius (Davidavičius, Platovas, 2004).

Kita priežastis yra rinkos sąlygojama ekonominė suaugusių individų nepriklausomybė vienas nuo kito. Šeima vakarietišku visuomenių istorijoje ilgą laiką buvo fizinį asmens išlikimą garantuojanti bendruomenė. Dabar šeimoje dirbantys abu (vyras ir moteris) gali išsilaikyti ir vienas be kito, tai mažina šeimos bendrumą (Davidavičius, Platovas, 2004).

Santuokos institutas mūsų visuomenėje tapatinamas ne su kokybiškais tarpusavio santykiais, bet su nuobodžiu rutininio praktinių vaidmenų atlikimu. Populiarioje kultūroje būtent santuokos institutas dažnai įvardijamas ta priežastimi, kuri partnerių santykius iš emocijų, lygiaverčių paverčia pareigų santykiais. Visuomenėje nebuvo plėtojama, ugdoma lyčių tarpusavio santykių kultūra. Be to, visuomenė yra griežtai paskirsčiusi lyčių vaidmenis šeimoje, taigi šeimos dinamika yra neišvengiama šiuolaikinės visuomenės palydovė: ūkinių, kultūrinių ir socialinių procesų sąlygotas reiškiny (Davidavičius, Platovas, 2004).

Apibendrinant galima pasakyti, kad santuokos nutraukimų skaičius Lietuvoje yra didelis ir įtakoja šeimas, auginančias vaikus. Nors skyrybų atvejai yra labiau paplitę tarp jaunesnio amžiaus žmonių, tačiau ištuokų problema aktuali ir vyresnio amžiaus žmonėms. Vedybų skaičiaus mažėjimas sietinas su neregistruoto sugyvenimo plitimu, gimstamumo mažėjimu, nesantuokinių vaikų daugėjimu. Tuo tarpu ištuokų skaičius nors svyruoja yra gana stabilus. Mažėjant vedybų skaičiui, skyrybų išlieka stabilus – skyrybų daugėja. Lietuvai būdinga dažnos ištuokos net ir krizės metu. Šiuo metu Lietuvos santuokos nutraukimo rodikliai yra gana aukšti lyginant su kitomis šalimis. Daugiau nei pusė išsiskyrusių porų turi vaikų.

1.3. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ SANTUOKOS NUTRAUKIMĄ IR VAIKO INTERESUS SANTUOKOS NUTRAUKIMO PROCESĖ, ANALIZĖ

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą bei šeimos santykius, įgalina mus kurti vaikui saugią ir palaikančią aplinką, kurioje jis turėtų pakankamų galimybių plėtoti savo individualius gebėjimus, skatinti fizinį, psichologinį, dvasinį, socialinį, emocinį, pažintinį ir kultūrinį vystymąsi kaip nacionalinių ir pasaulinių prioritetų dalį. Yra daug teisės aktų, reglamentuojančių šeimos ir vaiko santykius, todėl yra svarbu apžvelgti ir išanalizuoti pagrindinius, siekiant suprasti ir santuokos nutraukimo problemą.

Jau Lietuvos Respublikos konstitucijos 38 straipsnyje yra įtvirtinti pagrindiniai šeimos principai, kur šeima yra laikoma visuomenės ir valstybės pagrindu, sauganti ir globojanti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (Žin. 1992, Nr. 33-1014). Konstitucijoje yra teigiama, kad santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, o valstybė registruoja santuoką, gimimą, mirtį ir pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją. Čia yra sakoma, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios, tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Tuo tarpu vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą. Vadinasi tiek tėvai, tiek ir vaikai turi vienas kito atžvilgiu atitinkamas teises ir pareigas, kas yra ypač svarbu santuokos nutraukimo atvejais.

Pagrindinis ir išsamiausias teisės aktas reglamentuojantis šeimos ir vaiko santykius Lietuvoje yra Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Trečioji knyga Šeimos teisė. Čia yra reglamentuojami šeimos santykiai: santuokos sudarymas, santuokos nutraukimas, santuokos teisinės pasekmės, sutuoktinių turčinės teisės ir pareigos, vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos, vaiko kilmės klausimai, tėvų valdžios klausimai, turčinės vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos, įvaikinimas, globa, rūpyba ir kiti svarbūs su vaiku ir šeima susiję klausimai (Žin. 1964, Nr. 19-138). Šiuo teisės aktu svarbu remtis susiduriant su skyrybomis. Norint spręsti santuokos nutraukimo problemą svarbu jį išmanyti. Jame kalbama apie vyro ir moters teises ir pareigas bei apie vaiko teises ir pareigas esant šeimos santykiams, bei jiems nutrūkus. Vadinasi šis dokumentas, įformina juridinių skyrybų proceso aspektus ir yra svarbus santuokai nutrūkus, sprendžiant vaiko priežiūros, gyvenimo klausimus. Tai reiškia, kad teisės aktai yra orientuoti į trečiąjį skyrybų etapą ir nėra labai aktualūs emocinėms ar fizinėms skyryboms (išskyrus kai kuriuos klausimus).

Lietuvos Respublikos teisės aktai negali prieštarauti tarptautiniams teisės aktams, kuriuos yra pasirašiusi Lietuva. Todėl jie užima ypatingą vietą kalbant ir apie šeimos santykius ir vaiko interesus. Vienas svarbiausių tarptautinių dokumentų, nuosekliausiai ir išsamiausiai

reglamentuojančių vaiko teises, yra Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencija. Ši Konvencija - tarptautinė konvencija, nustatanti civilines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės vaikų teises. Šiame tarptautiniame teisės akte įtvirtintas pamatinis vaikų teisių apsaugos principas, t.y. vaiko interesų viršenybės principas. Taigi, skyrybų atveju vaiko interesai svarbesni nei tėvų, tuomet, kai šeima turi vaikų pirmiausia yra žiūrima vaiko gerovės, o tik tada sutuoktinių. Lietuva yra pasirašiusi šią sutartį, vadinasi, ištuokos atveju, šeima, turinti vaikų, visus iškilusius klausimus sprendžia pirmumą suteikdama vaiko poreikiams. Kalbant apie santuokos nutraukimą yra svarbu nepamiršti šio principo, nes dažnai skyrybų atveju vaiko interesai nėra prioritetiniai arba yra visai pamirštami, į ištuoką žiūrima kaip į vyro ir moters santykius, nepaisant vaiko.

Lietuva, prisijungdama prie Konvencijos, įsipareigojo užtikrinti vaikams joje numatytas socialines, ekonomines, politines vaikų teises, kas skyrybų atveju vaikui yra ypač aktualu. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį ir Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalį Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija tapo sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi, o esant jos ir Lietuvos Respublikos įstatymų susipriešinimui, taikomos Konvencijos nuostatos (Žin. 1995. Nr. 60–1501). Vadinasi, valstybės šeimos ir vaiko politika turi būti nukreipta į vaiko gerovės siekimą, jo interesų pirmumą, vaiko problemų ir sunkumų sprendimą, Vaiko teisių apsaugos tarnybos nuostatų kūrimą vaiko naudai.

Šeimos politika yra konstruojama atsižvelgiant į visus anksčiau minėtus dokumentus. Jos pagrindiniai tikslai yra skatinti išgalėjimą demokratiškos ir savarankiškos šeimos, pagrįstos šeimos narių tarpusavio globa ir atsakomybe, užtikrinančios kartų kaitą ir perimamumą, padėti šeimoms realizuojant šeimos funkcijas, kurti sąlygas, stiprinančias šeimas bei užtikrinančias jų pilnavertę funkcionavimą, bei skatinti šeimas atlikti savo funkcijas, privalomas šeimos nariams ir visuomenei (Stankūnienė, 1995). Taigi, valstybės šeimos politika atsispindi įstatymuose, kurie suteikia pagalbą šeimai ir vaikui sprendžiant problemas ar siekiant jų išvengti. Vadinasi, skyrybų atveju politika turi įtakoti ne tik pagalbą šeimai spręsti jau iškilusias problemas, bet ir vykdyti prevenciją.

Pagal V. Stankūnienę (1995), šeimos politikos pagrindiniai principai yra teikti visokeriopą paramą šeimai, aprėpti visas šeimas, kurioms reikalinga parama, užtikrinti šeimų socialinį saugumą, teikti diferencijuotą paramą, atsižvelgiant į realius poreikius, skatinti šeimų aktyvumą, siekiant spręsti susidariusias problemas, skatinti šeimos narių ir kartų solidarumą, jų moralinę bei materialinę atsakomybę už kitus šeimos narius, skatinti šeimų atsakomybę už šeimos funkcijų vykdymą, nesikišti į šeimos reikalus, išskyrus tuos atvejus, kai reikia ginti šeimos nario-individo interesus. Vadinasi, valstybė teikia vaikui ir šeimai visą reikiamą pagalbą, be to, visų šeimų galimybė gauti paramą yra vienoda, o parama turi atitikti šeimos bei vaiko poreikius. Taigi, valstybė remia pačių

šeimų, vaikų dalyvavimą sprendžiant problemas, įgalina šeimą tai daryti, remia šeimos narių tarpusavio palaikymą – stiprina šeimos narių tarpusavio ryšius. Pati valstybė skyrybų atveju įsikiša į šeimos gyvenimą, nes ji gina vaiko interesus (gina tą, kuris pats negali apsiginti, vykdo teisės aktų nuostatas). Tokie šeimos politikos konstravimo principai nurodo, kad valstybė siekia padėti šeimai, remti ją ir spręsti jos problemas, todėl kuriami teisės aktai turėtų būti nukreipti į pagalbą ir paramą šeimai santuokos nutraukimo atveju. Tačiau teisės aktai nenumato konkrečių paslaugų skyrybų atveju.

Šeimos politikos tikslai yra garantuoti socialinę saugumą šeimoms, auginančioms vaikus bei tobulinti paramos sistemą, atsižvelgiant pirmiausia į šeimų poreikį (Stankūnienė, 1995). Vadinasi, valstybė turi garantuoti paramą šeimai, atsižvelgiant į poreikį. Jei yra paslaugų ir paramos poreikis skyrybų atveju vaikui ar šeimai, valstybė jas turi suteikti per institucijas (pav. Vaiko teisių apsaugos tarnybą). Tačiau nėra nustatytų konkrečių paslaugų, kurias valstybė teiktų ištuokų atveju, parama nėra diferencijuojama. Dažnai paslaugas teikia nevyriausybinės organizacijos, o ne valstybės institucijos.

Šeimos politikos kryptys yra valstybės paramą sutelkti socialiniu požiūriu labiausiai pažeidžiamoms šeimoms; numatyti kiekvieno vaiko išlaikymui reikalingų išlaidų dalies padengimą; griežtai laikytis nuostatos, kad realus mokamų pašalpų dydis nemažėtų dėl kainų augimo; subalansuoti valstybės išmokų šeimoms sistemą ir kt. (Stankūnienė, 1995). Valstybės parama čia nukreipta daugiausiai į pinigines išmokas – ekonominius aspektus, tačiau nėra kalbama paslaugas, socialinius, psichologinius ir kitus poreikius. Vadinasi, valstybės šeimos politika nukreipta į finansines priemones, sprendžiant problemas, o ne paslaugų sistemos kūrimą.

Lietuvos Respublikoje šeimos santykiai ir vaiko santuokos nutraukimo procese yra reglamentuojami nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų. Santuokos sudarymo juridinis faktas asmenims sukuria šeimos teisinius santykius ir tam tikras tarpusavio teises bei pareigas. Šalies įstatymai atspindi valstybės šeimos politiką, tarp jų ir valstybės politiką santuokos nutraukimo procese.

1.4. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS DARBUOTOJŲ VEIKLĄ, ANALIZĖ

Kalbant apie šeimų, turinčių nepilnamečių vaikų, santuokų nutraukimą Lietuvoje, svarbu yra analizuoti Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“ yra pagrindinis dokumentas reglamentuojantis Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiką (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Šie nuostatai reglamentuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų uždavinius, funkcijas, pareigas ir teises, darbo organizavimą, pasibaigimą arba pertvarkymą.

Vaiko teisių apsaugos tarnyba įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą) (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Vadinasi, tai yra institucija, kuri dalyvauja ginant vaiko interesus ištuokų bylose. Šios tarnybos darbuotojai yra ne šeimos, o vaiko atstovai, santuokos nutraukimo procese, į situaciją žvelgia iš vaiko perspektyvos.

Pagal šį teisės aktą Vaiko teisių apsaugos tarnyba bendradarbiauja su ministerijomis, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, teismais, prokuratūra, departamentais, kitomis valstybės ir savivaldybės institucijomis bei įstaigomis, nevyriausybinėmis institucijomis ir organizacijomis, kurios rūpinasi vaiko teisių apsauga. Vadinasi, Vaiko teisių apsaugos tarnyba gindama vaiko interesus nėra vienintelė institucija sprendžianti vaiko situaciją ištuokos atveju – veikia bei teikia paslaugas ir kitos įstaigos, organizacijos.

Tarnybos tikslas yra stiprinti paslaugų šeimai ir vaikui sistemą, sukurti kompleksinės pagalbos teikimo sistemą socialinių problemų turinčioms šeimoms ir jų vaikams, rizikos grupės vaikams, bendradarbiaujant su valstybinėmis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis. Siekdama šio tikslo tarnyba vykdo įvairias programas, ieško socialinių partnerių, pati dirba socialinį darbą su šeimomis, rūpinasi paslaugų joms plėtimu (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Dėmesys kreipiamas į paslaugas, jų sistemos sukūrimą, o ne į finansinę paramą. Kalbama apie kompleksines paslaugas – visapusišką pagalbą šeimai susidūrus su sunkumais, tačiau numatomas ir bendradarbiavimas – pati Vaiko teisių tarnyba visų paslaugų negali teikti.

Svarbiausieji tarnybos uždaviniai dirbant su šeima ir vaiku skyrybų procese yra: užtikrinti vaiko teisių apsaugą; užtikrinti vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą; rengti ir įgyvendinti priemones vaiko teisių apsaugai ir jo teisių pažeidimų prevencijai; atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose; ginti vaikų teises šeimose ir kartu su vaiko tėvais šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės; (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Taigi, Vaiko teisių apsaugos tarnyba vaiko teisėmis ir interesais rūpinasi ne viena, o kartu su tėvais. Tačiau būtent tarnyba yra institucija užtikrinanti vaiko teisių apsaugą, jai tenka atsakomybė kontroliuoti tėvus, kad būtų laikomasi teisės aktuose įtvirtintos normos. Remiantis šiais uždaviniais, galima daryti prielaidą, kad Tarnyba dirba ne tik sprendžiant jau esančias problemas,

bet vykdo ir prevenciją. Tarnyba šalina priežastis, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės – vykdo tiesioginį aktyvų darbą tiek su vaiku, tiek su šeima (siekiant gerų rezultatų, reikalingas darbas su visa šeimos sistema).

Santuokos nutraukimo bylose Tarnyba kreipiasi į atitinkamas teisėsaugos institucijas, kad asmenims, keliantiems grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, įstatymų nustatyta tvarka būtų taikomos civilinės, administracinės ar baudžiamosios poveikio priemonės – vadinasi ištuokų atvejais, kai tėvai ar vienas iš jų kelia grėsmę vaikui, tarnybos darbuotojai turi spręsti problemą (jis nelaukia kol vaikas ar vienas iš tėvų prašys pagalbos, bet ir pats kaip aktyvus dalyvis dalyvauja procese). Tarnybos specialistai konsultuoja tėvus, mokytojus, auklėtojus, ir pačius vaikus jų teisių apsaugos ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Tai reiškia, kad darbuotojas dirba ir su vaiku, ir su šeima, ir su kitais suinteresuotais asmenimis, teikia informaciją jau apie padarytus vaiko teisių pažeidimus ištuokų atvejais ir apie reikiamą prevenciją šiais klausimais.

Vaiko teisių apsaugos tarnyba, atstovaudama vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, turi teisę pareikšti ieškinį dėl nepilnamečių tėvų (ar vieno iš jų) pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus nevykdymo, dėl vaikui skirto išlaikymo panaudojimo ne vaiko interesams bei jo sumažinimo arba padidinimo (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Skyrybų procese vienas iš pagrindinių klausimų – vaiko išlaikymo klausimas. Specialistai dalyvauja ir nustatant išlaikymą, ir tada, kai tėvai nevykdo ar netinkamai vykdo teismo priimtą sprendimą dėl išlaikymo. Jis gina vaiko interesus – jei tėvai netinkamai naudoja jam skirtas lėšas – vykdo sprendimų kontrolę.

Tarnyba rengia ir įgyvendina programas, socialines priemones, rūpinasi paslaugų vaikams plėtojimu, palaiko ryšius su vaikais, įstaigomis, vaikų tėvais, kitais atstovais (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Tai reiškia, kad dėmesys yra kreipiamas į santuokų nutraukimų prevenciją, stengiamasi išvengti problemų atsiradimo. Tarnyba nuolatos turi analizuoti esamą situaciją ir ištyrus vaiko ir šeimos poreikius santuokos nutraukimo procese, organizuoti paslaugas, jų plėtojimą, sukūrimą. Dėmesys skiriamas poreikių ištyrimui. Tokiu atveju, palaikant santykius pirmiausia su pačiu vaiku, bet kartu ir tėvais , kitom įstaigom – į situaciją žvelgiama iš skirtingų perspektyvų.

Vaiko teisių apsaugos tarnyba, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, turi teisę susipažinti su vaikų gyvenimo, ugdymo sąlygomis bei gauti iš institucijų, įstaigų visą reikiamą informaciją apie vaiką bei teikti ją (Žin. 2002, Nr. 120-5415). Kalbama apie informacijos prieinamumą Tarnybos specialistams ir jos suteikimą kitiems. Ištuokų atvejais specialistai turi žinoti apie vaiko gyvenimo sąlygas, tam kad priimtų objektyvius sprendimus, laiku suteiktų reikiamą pagalbą. Darbuotojas tokiu atveju nėra tik pasyvus dalyvis, laukiantis kol jam suteiks informaciją,

bet ir aktyvus, pats ieškodamas reikiamos ir išsamios informacijos sprendimų priėmimui ir problemų sprendimui.

Šeima kelia socialinį rūpestį, kai ji nepajėgia įgyvendinti iš jos laukiamų socialinių funkcijų. Tokia šeima apibūdinama kaip silpnai funkcionuojanti (Putinaitė, 1999). Tai reiškia, kad ji negali atlikti dalies savo funkcijų. Tokia situacija veikia šeimos vidinius ryšius, taip pat ryšius už šeimos ribų, rūpinimąsi sveikata, ekonominę veiklą, namų priežiūrą ir kt. Socialinio darbo praktika su šeimomis Lietuvoje yra gana silpna. Tačiau šeimos problemos – tarp jų ir skyrybų problema – dažnai sutampa su visuomenėje esančiomis problemomis, vadinasi, tai nėra tik atskiros šeimos problema, o ir visos visuomenės bendras reikalas. Tokių šeimų informacinis šaltinis ir arčiausiai esanti institucija yra Vaiko teisių apsaugos tarnyba (Putinaitė, 1999). Todėl sprendžiant santuokos nutraukimo procese išskylančias problemas svarbu kad būtų įtraukta ir bendruomenė, ypač vykdant prevenciją.

Socialinių paslaugų programos, grindžiamos socialiniu darbu, yra vienas instrumentų, galinčių padėti žmonėms įveikti problemas. Socialinių darbuotojų uždavinys, bendradarbiaujant su kitais specialistais, yra padėti žmonėms tapti savarankiškais, išvengti priklausomybės, sustiprinti šeimos ryšius, atstatyti individus, šeimas, grupes ar bendruomenes sėkmingam socialiniam funkcionavimui. Siekti teikti pagalbą žmonėms gauti pinigų jų poreikiams patenkinti, įvertinti žmonių galimybes pasirūpinti vaikais ir kitais priklausomais asmenimis, konsultuoti, teikti psichoterapijos paslaugas, tarpininkauti, įtakoti socialinius pokyčius (Putinaitė, 1999). Vadinasi, skyrybų atvejais socialinis darbas yra vienas iš būdų konstruktyviai spręsti problemas. Vaiko teisių apsaugos tarnyba atsižvelgdama į vaiko ir šeimos poreikius, dirbdama socialinį darbą gali padėti vaikui ir šeimai ištuokos procese, ypač dirbant socialinio darbo procesą, kuris teikia pagalbą sistemingai ir tam tikrą laiką tarpą. Dažnai skyrybos užtrunka ilgai, todėl ir problemos išskyla palaipsniui, o socialiniams darbuotojams dirbant socialinio darbo procesą etapais, problemas galima spręsti joms iškilus ar net užkirsti joms kelią. Vadinasi, socialinis darbas, vienas iš būdų Vaiko teisių apsaugos tarnybai spręsti vaiko ir šeimos problemas santuokos nutraukimo byloje.

Vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga. Vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Vyriausybės nutarimas „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“ yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis veikia Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos tarnybos. Šie nuostatai reglamentuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų uždavinius, funkcijas, pareigas ir teises, darbo organizavimą.

Apibendrinant skyrių galima pasakyti, kad santuokos nutraukimas nėra tik juridinis faktas, skyrybos yra procesas apimantis emocinę, fizinę ir juridinę stadijas. Lietuvoje alkoholizmas, neištikimybė, nepasirengimas santuokai, charakterių nesutapimas, pavydas, ikivedybiniai lytiniai santykiai, gyvenimo būdo ir vertybių pasikeitimai yra pagrindinės skyrybų priežastys. Santuokos nutraukimų skaičius Lietuvoje yra didelis ir įtakoja šeimas, auginančias vaikus. Daugiau nei pusė išsiskyrusių porų turi vaikų. Mažėjant vedybų skaičiui, skyrybų skaičius išlieka stabilus, taigi, skyrybų daugėja. Lietuvos Respublikoje šeimos santykiai ir vaiko santuokos nutraukimo procese yra reglamentuojami nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų. Vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja Vaiko teisių apsaugos tarnyba, Vyriausybės nutarimas „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“ yra pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą, tikslus, uždavinius, funkcijas, pareigas ir teises.

2. VAIKO VYSTYMASIS ŠEIMOJE

Šiuolaikiniame pasaulyje, techninė pažanga, komunikacija, gyvenimo tempas ir eiliniai buitinio gyvenimo rūpesčiai nepalieka daug laiko žmogaus mąstymui ir pažvelgimui į save, savo šeimą, savo tiesioginę aplinką (Lukoševičienė, 1994). Šeima visais laikais ir įvairiose kultūrose bei civilizacijose išliko kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, kaip institucija, kaip sistema. Nuo gimimo iki mirties, visas žmogaus gyvenimas priklauso nuo šeimos ryšių ir santykių. Šeimoje įvyksta patys svarbiausi žmogaus gyvenimo įvykiai: gimimas, sutuoktuvės, mirtis, o svarbiausia, užauginamas ir įvedamas į pasaulį žmogus. Vystantis moderniausiai technikai, pasaulyje dar niekas nerado pakaitalo šeimai (Lukoševičienė, 1994).

Vaikystė - itin svarbus žmogaus gyvenimo tarpsnis. Vaikystėje susiformuoja pagrindinės asmenybės savybės, nulemiančios psichologinį pastovumą, teigiamą dorovinę orientaciją, gyvybingumą bei tikslo siekimą (Taljunaitė, Stankūnienė, Žvinklienė, 1994-1995). Visa tai formuojasi palankiai kai vaikai mylimi tėvų, kai šeima sukuria tokią atmosferą, kurioje vaikas apsuptas šilumos, supratimo, atjaučiamas, paguodžiamas. Bet ne visi vaikai gyvena šeimose, turi tėvus (Taljunaitė, Stankūnienė, Žvinklienė, 1994-1995).

Šioje dalyje bus apžvelgta, šeimos aplinkos svarbą ir įtaką vaikui, tai ko jis netenka santuokos nutraukimo atveju, bei santuokos nutraukimo pasekmes vaiko besivystančiai asmenybei.

2.1. ŠEIMOS APLINKOS SVARBA VAIKUI

Šeimos gyvenimo eigoje išryškėja tęstinumas, pasidalinimas džiaugsmiais ir liūdesiu, dosnumu ir gerumu, supratimu ir pasitikėjimu vienas kitu. Šeimos, kurių nariai solidarūs vieni kitiems, lengviau nugalė gyvenimo kliūtis ir sunkumus. Svarbu pažvelgti ir suvokti tai, kas ugdo ir stiprina šeimos sąmoningumą ir galias, ir tai, kas žlugdo šios institucijos pagrindus (Lukoševičienė, 1994). Svarbu suvokti, ką vaikui ir kiekvienam šeimos nariui suteikia šeima.

Visas žmogaus gyvenimas nuo gimimo iki mirties yra sąlygojamas šeimos ryšių ir santykių. Šeimoje įvyksta svarbiausi žmogaus gyvenimo įvykiai. Pagrindinis šeimos narių ryšys yra jų abipusė meilė, kuri garantuoja tos šeimos patvarumo esmę (Lukoševičienė, 1994). Vadinasi, santuokos nutraukimo procese, šis ryšys nutrūksta. Vaiko gyvenimas įtakojamas tokių ryšių, kurie susiformuoja ar visai nutrūksta po santuokos nutraukimo. Šeimos nepasirenkama, žmogus lengvai neišsižada šeimos, nors ne visuomet visus jos narius lydi harmonija ir laimė. Net ir tais atvejais, kai kas nors apsisprendžia savo šeimą palikti, jis negali jaustis, kad tai tik jo reikalas, išipareigojimai nėra lengvai kam nors perduodami. Sukurdamas šeimą asmuo prisiima atsakomybes.

Vaikai šeimos dalis ir sudaro sąlygas kalbėti apie šeimos santykius, jų esmę bei įtaką žmogaus gyvenimui. Šeimos gyvenimo patirtis nulemia žmogaus santykį su kitu žmogumi ir su jo aplinka (Lukoševičienė, 1994). Taigi, visi procesai, vykstantys šeimoje (tarp jų ir skyrybos), paliečia visus šeimos narius, tarp jų ir vaikus.

Vyras ir žmona tuokiasi tikėdamiesi, kad jų santuoka bus pastovi. Toks apsisprendimas reikalauja tam tikro nusiteikimo ir dvasinio lankstumo. Tenka išmokti prisitaikyti prie įvairių situacijų, stengtis darniai spręsti iškylančias problemas, vienas kitam nusileisti, kurti šeimoje harmoniją, sugebėti pasiaukoti, suprasti kitą ir trokšti jam laimės. Taigi, darni šeima – tai abiejų sutuoktinių pastangų rezultatas. Tačiau tuokdamiesi vyras ir moteris atsineša savo praeitį, kuri įtakoja jų gyvenimą. Šeima vargiai išlieka laiminga ir nesuirusi, jei, atsiradus nuomonių skirtumui ir rimtiems nesutarimams, neieško abipusių kompromisų (Vosyliūtė, Grigas, 1998). Kompromisų ieškojimas yra vienas aspektų, vedančių prie darnių santykių, o visa tai perima vaikas, mokosi iš tėvų ir kartoja jų elgesį.

Vaiko asmenybės vystymasis labai priklauso nuo tėvų, nes jie ne tik perduoda paveldėjimo galimybes, bet ir sudaro pačią reikšmingiausią jo aplinkos dalį. Vienas svarbiausių reikalavimų motinai ir tėvui yra kuo didesnis jų fizinis, ir ypač psichinis jautrumas vaiko poreikiams. Fizinis motinos jautrumas dažnai savaime padidėja, psichinis jautrumas pasireiškia emocinio prisirišimo padidėjimu (Pikūnas, Palujauskienė, 2001). Santuokos nutraukimo atveju vaikas netenka fizinio ir

dažnai psichologinio artumo, susilpnėja ryšiai arba visai nutrūksta su vienu iš tėvų, nustojami tenkinti vaiko poreikiai.

Vaikas, formuodamas savo elgesio savybes šeimoje, išsiugdo ir pagrindinius savo charakterio bruožus, padedančius bendrauti su kitais žmonėmis. Vaiko išgyventi momentai šeimoje nulems jo santykius ir tolesniame gyvenime. Tai reiškia, kad vaiko patirtis šeimoje yra pagrindinė mokykla kuriant žmogaus asmenybę (Lukoševičienė, 1994). Įvairi patirtis šeimoje vaikui yra labai reikšminga: nepasisekimas, nusivylimas, nuoskaudos, ginčai, džiaugsmas, užuojauta ir kiti išgyvenimai, kurie paprastai vyksta šeimoje. Ši patirtis žmogui duoda savitvardos pagrindus ir yra svarbi ateityje (įvykiai šeimoje paruošia žmogų panašioms išgyvenimams ateityje) (Lukoševičienė, 1994). Vadinasi, kokią patirtį, elgesio modelius ir kitus dalykus vaikas įgys vaikystėje (pvz. tėvams skiriantis), tai ir bus elgesio, mąstymo ir kt. pagrindu tolimesniame gyvenime.

Nors kartais įvardijama ir kitais terminais, socializacijos funkcija visuotinai pripažįstama. Šeima - miniatiūrinė visuomenės dalelė; tai institucija, kuri jautriai reaguoja į įvairius išorinius poveikius. Šeimoje atsispindi visuomenės gyvenimas, nes tėvai yra visuomenės gyvenimo dalyviai. Bendraudami su tėvais, broliais ir seserimis, vaikai pamažu pažįsta visuomenę, mokosi atlikti visuomenės nario vaidmenis ir kartais mokosi funkcionuoti visuomenėje kaip visavertės asmenybės. Šio asmens tapimo visuomenine asmenybe procesas jokioje kitoje aplinkoje negali vykti taip sklandžiai, tik šeimoje, nes būtent šeimoje vaiko socializacijos procesą lemia labiausiai mylintys vaiką žmonės (Rupšienė, 2001). Galima daryti prielaidą, kad toks, koks vaikas bus visuomenės narys, priklauso nuo šeimos, nuo joje įgyjamos patirties, pavyzdžio.

Socializacija apibūdinama kaip sudėtingas, visą gyvenimą besitęsiantis procesas, kurio metu vaikas tampa socialine būtybe, galinčia prisitaikyti prie naujų situacijų įvairiais gyvenimo periodais (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003). Socializacija suprantama, kaip aktyvus mokymasis, būtent kūdikystėje bei vaikystėje vyksta intensyvi socializacija, jei šiuo metu jis netenka vieno iš tėvų, tai paveikia ir jo socializaciją. Vaikystės socializacija vyksta šeimoje, kuri yra pirmoji vaikų socialinio ugdymo institucija, ji įtvirtina vaikui pagrindines socialines normas, parengia platesniam socialiniam bendravimui su suaugusiais ir bendraamžiais. Šeimos išorinės ir vidinės gyvenimo sąlygos veikia vaiko socialinės integracijos procesus (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003). Vadinasi ištuoka, kaip ir kiti procesai šeimoje, veikia vaiko socializaciją. Nuolatinis šeimos narių bendravimas, drausmė natūraliai išsprendžia instinktyvius vaiko brendimo pasireiškimus, juos pozityviai nukreipia ir sąlygoja vaiko individualų ir socialinį išsivystymą, o priešingai, konfliktinių šeimų dvasia persiduoda vaikų vystymuisi, išgyvenimai ir supantys pavyzdžiai įtakoja vystymąsi, nes vaikas viską mato, girdi, jaučia ir viską pasisavina.

Bendravimas - vaiko socializacijos sąlyga, formuojanti socialinę patirtį, skatinanti jo psichinį ir fizinį vystymąsi. Pirmuosius socializacijos įgūdžius vaikas įgyja šeimoje, bendraudamas su šeimos nariais (Vosyliūtė, Grigas, 1998). Tarp tėvų ir vaikų gali atsirasti įvairios bendravimo problemos ir pablogėti jų tarpusavio sąveika, ypač skyrybų atveju. Neigiamai vaiką įtakoja suaugusiųjų nebendravimas. Taigi, vaiko bendravimo galimybės ir sugebėjimas taip pat priklauso nuo šeimos procesų, jų pavyzdžius gauna šeimoje. Nutrūkus bendravimui, nutrūksta mokymasis iš to tėvo ar mamoms, kurio netenka.

Bendravimas tarp vaikų ir tėvų padeda tenkinti vaikų dvasinius poreikius, o ir patiems tėvams jis labai reikalingas (Rupšienė, 2001). Bendravimas su vaikais tėvams visada teikia daug malonių akimirku: kai vaikai maži - tiesiog malonu su jais žaisti, stebėti jų vystymąsi, atpažinti juose savo bruožus; kai vaikai paauga - vis labiau plečiasi jų kultūrinis akiratis ir jie tampa vis įdomesniais pašnekovais. Taigi galima pripažinti, jog visi šeimos nariai bendraudami praturtina vieni kitus dvasine prasme, šeimoje neesant vieno iš tėvų žala pajunta visi šeimos nariai, tarp jų ir vaikas.

Šeimoje išmokstami pagrindiniai gyvenimo vaidmenys: autoritetas, meilė, ginčai, skirtumai ir solidarumas (Lukoševičienė, 1994). Šie vaidmenys nepriklauso kuriam nors vienam šeimos nariui. Svarbu, kad jie būtų atliekami harmoningai, kad vieni kitų nepaneigtų ir neignoruočiau. Santuokai nutrūkus, vaikas dažnai mato tik vieną iš tėvų, taip netenka galimybės stebėti kito iš tėvų elgesio modelio.

Tėvai turi rodyti savo vaikams besąlygiškos meilės ir stipraus prisirišimo jausmus. Tėvai tampa vaiko vystymąsi labiausiai veikiančiais asmenimis, todėl tarp jų susidaro ilgalaikis emocinis ryšys (Pikūnas, Palujauskienė, 2001). Šeimoje, vaikas turi jausti saugumą, kuris pasireiškia meile, supratimu ir pastovumu. Tačiau vykstant šeimos irimui, dažnai vaikas patiria priešingus, neigiamus jausmus, kurie jį veikia. Vaikas netenka saugumo jausmo, tikrumo dėl ateities. Skirdamiesi jie parodo ne prisirišimo jausmus, emocinį artumą, o konfliktus, šaltumą, neigiamas emocijas. Ypač svarbu, kad vaikai nebūtų įtraukti į šeimos konfliktus, kur vaikas būtų priverstas palaikyti vieno ar kito pusę.

Kadangi pačią reikšmingiausią vaiko aplinkos dalį sudaro tėvai, tai ir vaiko asmenybės vystymasis didele dalimi priklauso nuo jų. Tėvų ir vaikų santykiai reiškia labai daug, ypač vaiko emociniam vystymuisi, nes žmogaus sugebėjimas išreikšti jausmus ir emocijas užima išskirtinę vietą socializacijoje. Bet kuri socialinė sąveika gali prisidėti prie socializacijos, tos sąveikos, kurios reikalauja emocijų, palieka žmogui gilesnį išpūdį ir turi įtakos asmenybės formavimuisi (Vosyliūtė, Grigas, 1998). Skiriantis tėvams, vaikas patiria daug emocijų, kurios kaip minėta anksčiau, veikia vaiko elgesį, psichiką, gyvenimo kokybę.

Šeimoje nuo kūdikystės ugdomas gebėjimas žvelgti į save kritiškiau ir sustiprinamas subjektyvumas. Šeima ugdo jausmų kultūrą: išmoko tramdytis ir slopinti savąjį ego, suvokti ir gerbti kitą žmogų, išugdo gebėjimą bendrauti. Šeima padeda individui jausti pusiausvyrą ir panaudoti savo potencines galimybes (Rupšienė, 2001). Po šeimos iširimo nustojamas ugdyti arba ugdomas nepakankamai vaiko gebėjimas suvokti save, gerbti kitus, išreikšti save, tokiu atveju sumažėja ir jo galimybės.

Yra trys pagrindiniai poreikiai: fiziniai, intelektualiniai ir jausminiai (Lukoševičienė, 1994). Vaikui svarbu jo fizinis vystymasis ir organinių poreikių patenkinimas. Mokymas ir auklėjimas išugdo vaiko intelektualinį potencialą, o jo santykis šeimoje suformuoja sveiką jausmingumą ir emocijas (Lukoševičienė, 1994). Šie trys faktoriai subrandina vaiką fiziškai, intelektualiai ir emociškai, todėl jis subręsta kaip autonomiška asmenybė, kuri gali daryti sprendimus, pasirinkti. Visa tai neįvyksta savaime. Tai yra rezultatas šeimos židinio dvasios, to, ką vaikas mato, girdi, išgyvena, jaučia, supranta kasdieniniame savo šeimos gyvenime. Kartais ir menki, vos pastebimi pasireiškimai palieka vaikui pėdsakus, kurie lemia jo esminius bruožus bei polinkius.

Kūdikio prisirišimas prie motinos ar tėvo sukuria prielaidas vėlesnėms ilgalaikėms jungtims su kitais asmenimis: šeimos nariais, draugais, su kitos lyties asmeniu (Pikūnas, Palujauskienė, 2001). Šio pradinio prisirišimo prie tėvų susiformavimas lemia vėlesnių ryšių stiprumą bei patvarumą. Emociniam ryšiui neužsimezgas ar pakankamai nesustiprėjus, vėlesnė vaiko ateitis bus greičiausiai pažymėta nesugebėjimu užmegzti pastovių ryšių ir dalytis pilnais džiaugsmo ir skausmo išgyvenimais su kitais asmenimis. Stiprus ryšys su motina, tėvu turi labai didelę reikšmę visai vaiko ateičiai, jo vystymosi sėkmingumui tiek vaikystės metais, tiek paauglystėje, tiek jau suaugusiame amžiuje (Pikūnas, Palujauskienė, 2001). Galima daryti prielaidą, kad išsiskyrusių tėvų vaikams yra didesnė tikimybė, kad jų santuoka ateityje taip pat baigsis skyrybomis, nes kaip jau minėta, vaiką įtakoja jo šeimoje vykę procesai.

Šeimos funkcija - tai šeimos gyvensena, tiesiogiai susijusi su tam tikrų šeimos narių poreikių tenkinimu. Šeimos funkcijas suprantame kaip sutuoktinių ar kitų jos narių (vaikų, senelių) poreikių tenkinimą ir pareigų vienu kitiems (tėvų vaikams, vaikų tėvams ir kt.) atlikimą. Šeimos funkciją galima apibrėžti ir kaip šeimos paskirtį, kuri siejasi su šeimos narių poreikių tenkinimu ir vaidmenų atlikimu (Rupšienė, 2001). Kadangi šeimos funkcija siejasi su joje gyvenančių asmenų poreikių tenkinimu, pačių funkcijų gali būti išskirta tiek, kiek išskiriama poreikių. Kadangi šeima vystosi, kinta, taip pat kinta ir šeimos poreikiai, atitinkamai, laikui bėgant kinta ir funkcijos. Mūsų visuomenėje, kai santuoka kuriama laisva valia, šeimoje visų pirma siekiama tenkinti pačius

esmingiausias poreikis: meilės, fizinio ir psichologinio saugumo, savęs vertinimo, saviraiškos, todėl nutrūkus tėvų santuokai, nustojami tenkinti kai kurie vaiko poreikiai, nevykdomos visos šeimos funkcijos.

Pagal L. Rupšienę (2001), skiriamos tokios šeimos funkcijos: saugoti ir puoselėti šeimos narių ištikimybę ir darną; sudaryti palankias vaikų vystymosi ir brendimo sąlygas; rūpintis vaikų išsilavinimu; ugdyti vaikų pažiūras, dorovinį elgesį ir parengti juos gyvenimui ir darbui visuomenėje; komunikacinė funkcija; emocinė funkcija; socializacija ir kt. Kai šeimoje įvyksta krizės sutrinka ir šeimos funkcijų atlikimas. Dalis jų nutrūkus šeimos ryšiams yra nebevykdomos. Išsiskyrus tėvams vaiku dažnai rūpinasi vienas iš tėvų, todėl nukenčia funkcijų atlikimo kokybė – vienam iš tėvų sunku atlikti visas funkcijas, o kai kurių iš viso neįmanoma. Kai šeima atlieka savo funkcijas, kartu tenkina savo narių poreikius.

Žmogaus gyvenimo eiga ar vystymasis reiškiasi trimis pagrindiniais elementais: aplinkos struktūra, žmonių tarpusavio santykiais ir vidine asmenybės sudėtimi. Gyvenimo procese tai, kas atsitinka viename iš šių trijų elementų, atsiliepija ir kituose. Žmogaus asmenybės apraiškos matomos dviejose plotmėse: vidiniame jo procese ir socialinėje aplinkoje (Lukoševičienė, 1994). Taigi, ištuokos paveikia vaiko vidų (psichologiją, emocijas). Tuo pačiu metu reiškiasi žmogaus vidiniai išgyvenimai ir jo santykiai su kitais asmenimis, per vaidmenis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad šeima efektyviausia vieta perteikti reikšmingiausias žmogaus brendimui socialines, psichologines, kultūrinės, dvasines vertybes ir normas. Vaikystės metais susiformavusios vertybės veikia ir tada, kai žmogus yra jau suaugęs. Svarbus vaidmuo tenka šeimai, kaip pirmajai aplinkai, į kurią patenka vaikas, vaiko asmenybės vystymasis priklauso nuo tėvų, nes jie ne tik perduoda paveldėjimo galimybes, bet ir sudaro pačią reikšmingiausią jo aplinkos dalį.

2.2. SANTUOKOS NUTRAUKIMO PASEKMĖS VAIKUI

Skyrybos turi galias bei tolimą ateitį siekiančias psichologines ir socialines pasekmes visiems šeimos nariams ir visuomenei. Sutinkama, kad skyrybos yra vienas pagrindinių psichologinių stresorių, paveikiančių tiek besiskiriančius tėvus, tiek ir vaikus. Skyrybos gali sukelti daugybę psichologinių ir psichinių sutrikimų, daryti žalingą poveikį vaiko emocinei gerovei.

Vaikai iš nepilnų šeimų netenka saugios ir harmoningos asmenybės vystymąsi užtikrinančios aplinkos, sutrinka socializacinių modelių perdavimas. Vaikai iš nepilnų šeimų prasčiau mokosi, linkę anksčiau kurti santuokas ir gimdyti vaikus, susilaukti nesantuokinių vaikų,

gyventi kartu nesusituokus. Nepilnų šeimų vaikai renkasi elgesio modelius, kurie neparemia poros abipusių intymių ryšių kūrimo (Leonavičius, 1998). Tai, ką vaikas patyrė savo šeimoje, pasireiškia jo gyvenime ateityje, lemia jo suvokimą, elgesį, psichologiją. Vadinasi, vaikas patyręs tėvų skyrybas, pats bus linkęs kurti netvirtus santykius tiek būsimoje šeimoje, tiek draugų tarpe, darbinuose santykiuose.

Tėvų skyrybų pasekmės vaikų santuokinei elgsenai neabejotinai turi įtakos. Viena iš priežasčių, sąlygojusių prasidėjusių neregistruotų santuokų plitimą, gali būti anksčiau pradėjusios plisti skyrybos. Asmenys, kurių tėvai išsiskyrė, kai jie dar buvo vaikai, anksčiau pradeda vedybinį gyvenimą ir beveik apie du kartus dažniau jį pradeda neregistruotą santuokos, nei tie, kurie augo su abiem tėvais (Davidavičius, Platovas, 2004). Kaip jau minėta anksčiau, tėvų skyrybos veikia ir vaiko būsimą šeimos gyvenimą ateityje, jo elgseną šeimoje. Situacija tampa tarsi uždaras ratas: vaikai išgyvena savo tėvų skyrybas, tai įtakoja jų santuokinę elgseną ir taip pat daro poveikį jų vaikams, kurie ateityje vėlgi elgsis pagal patirtį, gautą tėvų šeimoje.

Vaikui trūksta vieno iš tėvų, kuris tiesiogiai nesirūpina juo. Sumažėjęs ar nutrauktas kontaktas su juo sąlygoja tėvų vaidmenų modelių praradimą, tai komplikuoja vaiko socializaciją, kuri ypač svarbi berniukams, nes jie po skyrybų dažniausiai gyvena su motina - tai yra ne su savo lyties vienu iš tėvų. Manoma, kad pakitusi šeimos struktūra lemia kokybinį ir kiekybinį kontaktą su abiem tėvais (Leonavičius, 1998). Nauja šeimyninė situacija pakeičia tėvų santykius su vaikais. Vadinasi, vaikas netekdamas vieno iš tėvų išgyvena emocinius sunkumus, sutrinka jo socializacija. Jam sunkiau suvokti savo lyties vaidmenį. Netekdamas vieno iš tėvų jis susilpnina savo santykius su juo arba visai nutraukia, bet taip pat pablogina ryšį su tuo iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi (nes ilgisi parasto tėvo ar mamos).

Elgesio pakitimai kaip reakcija į išgyvenamą krizę yra būdingas požymis skyrybas išgyvenantiems vaikams. Vaiko būklės sunkumas priklauso nuo to, ką tėvai pasakoja apie skyrybas ir skyrybų procesą. Situaciją sunkina tėvų paslaptys, jeigu jie, norėdami vaikui gero, slepia artėjančias skyrybas. Vaikui blogiausia situacija, kai tėvai manipuliuoja jo jausmais bandydami panaudoti kerštui arba tikėdamiesi, kad vaikas jiems suteiks emocinę paramą (Liobikienė, 2006). Kaip jausis vaikas santuokos nutraukimo procese ir po jo dar priklauso ir nuo tėvų elgesio skyrybų procese. Tėvai gali arba palengvinti, arba pasunkinti vaiko išgyvenamą krizę. Vadinasi, tėvams tinkamai elgiantis, galima padėti vaikui lengviau įveikti sunkumus.

Dar viena itin negatyvi šeimų skyrybų pasekmė - skurdas, jo sąlygota socialinė nelygybė ir gyvenimo galimybių (pirmiausia išsilavinimo) susiaurėjimas vaikus auginančiam vienam iš tėvų ir vaikams. Santykinis skurdo lygis namų ūkiuose, kuriuose gyvena vienas suaugęs su vaikais iki 18

metų Lietuvoje yra didesnis nei namų ūkyje, kuriame gyvena pora su vaikais. Didelė dalis tėvų, netekusių teisės auginti vaikus, visiškai neteikia finansinės paramos (Lemme, 2003). Taigi vaikas netenka finansinės paramos, jis atsiduria skurde, sumažėja jo galimybės dalyvauti socialiniame gyvenime, rūpintis sveikata ir kitais dalykais. Ekonominiai sunkumai tiesiogiai paveikia vaiką. Nustojami tenkinti jo poreikiai, tai paveikia ne tik dabartį, bet ir vaiko ateitį. Skurdas ir ekonominiai sunkumai taip pat lemia tėvų priežiūros pablogėjimą (Leonavičius, 1998). Vienas iš tėvų, kuris globoja vaiką, siekdamas kompensuoti ekonominę netektį dažnai praleidžia daugiau laiko norėdamas uždirbti, kartu turi atlikti didesnę buitinių darbų dalį. Dėl to sumažėja laikas, emocinė parama bei priežiūra vaikui. Vadinasi, vaikas patiria emocinius ir kitus sunkumus.

Skyrybos ypač prisideda prie socialinės nelygybės reprodukcijos tuo atveju, jei vaikai po skyrybų lieka gyventi su motina. Vidutinis moterų darbo užmokestis Lietuvoje mažesnis nei vyrų. 2002 m. moterys vidutiniškai uždirbo 234 Lt mažiau nei vyrai, valstybiniame sektoriuje šis skirtumas siekia 342 Lt, privačiame -176 Lt, daugiau moterų yra bedarbės (Davidavičius, Platovas, 2004). Moterimis sunkiau susirasti darbą ir užtikrinti gyvenimo kokybę, laiduojančią aukštesnes vaikų išsilavinimo galimybes (papildomai mokama už mokslą, užklasinę veiklą, rengiama aukštajai mokyklai). Dėl skurdo vaikai iš nepilnų šeimų dažnai yra priversti ne įgyti išsimokslinimą aukštesniosiose ar aukštosiose mokyklose, bet įsijungti į nekvalifikuotą ar mažiau kvalifikuotą darbo rinką (Davidavičius, Platovas, 2004). Vaikas likdamas gyventi su mama, patenka į tą situaciją, kurioje ji gyvena – skurdesnę aplinką, mažesnes galimybes. Vadinasi, vaikas savotiškai yra sąlygojamas ateityje elgtis atitinkamu būdu, jam didesnė tikimybė susidurti su nusikalstamumu, neturėti galimybių rūpintis sveikata ir t.t.

Svarbiausias lyties tapatumo formavimosi procesas vyksta šeimoje, kurioje tiek mergaitė, tiek berniukas įsisavina abiejų tėvų lyties vaidmenis. Nepilna šeima tampa rizikos zona vaiko asmenybės formavimuisi. Vaikui lyčių vaidmens tapatumas formuojasi sąveikaujant su abiejų tėvų lyties vaidmeniu. Vyriškas arba moteriškas vaidmuo konstruojamas ir įsisąmoninamas tik sugretinant vieną vaidmenį su kitu (Leonavičius, 1998). Santuokos nutraukimas paveikia ir vaiko supratimą apie vaidmenis šeimoje. Vaikas netenka galimybės lyginti skirtingų lyčių elgesio modelių, todėl jam iškykla savęs suvokimo problemos, tapatumo klausimai, bendravimo su priešinga lytimi sunkumai.

Socialinis tėvo vaidmuo formuoja vaiko visuomeninį aktyvumą. Motina myli ir priima vaiką besąlygiškai, o vaiko santykis su tėvu apibūdinamas per tam tikras vaiko pareigas tėvui (Leonavičius, 1998). Taigi, tapatindamas save su tėvu vaikas mokosi būti atsakingu visuomenės nariu, tačiau skyrybų metu vaikas dažniausiai netenka tėvo. Taip įvykus, vaikas patenka į situaciją,

kurioje išskyla grėsmė ne tik lyties tapatumui, bet ir asmenybės raidai. Neturėdamas apibrėžto vyriškumo tapatumo ir susidūręs su išorine socialine aplinka, kurioje jis laikomas vyru, berniukas neišvengiamai siekia save pateikti kaip vyrą. Neturėjęs vaikystėje aiškaus vyriškumo objekto asmuo jaučiasi nesaugiai ir savo vyriškumą mėgina išreikšti pačiais lengviausiai prieinamais ar populiariausiais, banaliausiais išoriškais simboliais (Leonavičius, 1998).

Tėvų skyrybos visada didelis mažo žmogaus sielos sukrėtimo šaltinis. Tėvo ar motinos pasitraukimas iš šeimos labiau kenkia vaiko sveikatai, negu vieno tėvų mirtis. Psichologai pastebėjo, kad po tėvų skyrybų 3 - 6 metų vaikai pajunta kaltės ir pažeminimo jausmą, 7 - 8 metų - pyktį ir pagiežą, 10 ir daugiau metų - pagiežą abiem tėvams (Liobikienė, 2006). Čia išryškėja vaiko gynybiniai mechanizmai į susidariusią krizinę situaciją. Jam reikalinga pagalba, kurios tėvai dažniausiai nesuteikia.

Skyrybų metu vaikui būdingi jausmai, pateikti 6 lentelėje (Liobikienė, 2006).

6 lentelė. Skyrybų metu vaikui būdingi jausmai

Neigimas	Gali atrodyti, kad vaikas visai nereaguoja į skyrybų procesą. Tai apgaulingas jausmas, nes vaikui pasireiškia gynybinis represijos mechanizmas. Vėliau šie jausmai gali pasireikšti labai stipriai ir lemti elgesio pokyčius. Kartais neigimas pasireiškia įvairiomis fantazijomis. Neigimas padeda vaikui išlikti labai sunkiu momentu.
Pyktis	Dažnai vaikas pyksta ant savo tėvų, artimųjų ir kitų dėl to, kas atsitiko. Jei jam nesuteikiama galimybė pasidalyti savo jausmais, juos išsakyti, jis nukreipia pyktį į save ar aplinką. Vaikui sudėtinga išgyventi dvipusius jausmus - pyktis kartais pereina į neapykantą ir meilę, o tam tėvui, kurio nėra šalia, kyla, švelnumas, jo ilgamasi.
Kaltė ir kaltinimas	Vaikams būdinga kaltinti save dėl tėvų skyrybų. Jie priima skyrybas kaip bausmę, jaučiasi kalti, jei bendrauja su kiekvienu tėvų atskirai, tarsi išduoda kitą, su kuriuo tuo metu nebendrauja. Gali kaltinti tuos, kurie, jų nuomone, prisidėję prie tėvų skyrybų.
Liūdesys, nerimas, baimė	Vaikas tampa liūdnas, depresyvus, kai suvokia, kad tėvai išsiskyrė, o viltys ir svajonės matyti juos gyvenančius kartu, sužlugo. Bloga nuotaika, nesidomėjimas aplinka, nenoras mokytis, užsidarymas savyje - būdingi depresijos, liūdesio simptomai. Dažnai vaikas jaučiasi nesaugus, išduotas.

Pagal T. N. Liobikienę (2006), skyrybos yra ilgas ir skausmingas procesas, susijęs su praradimo ir gedėjimo jausmais. Čia apie skyrybas kalbama kaip apie netektį, gedėjimą. Procesą sudaro keturi etapai: sprendimas skirtis, planavimas skirtis, atsiskyrimas, skyrybos. Vaikai labai skausmingai išgyvena tėvų skyrybas. Net ir maži vaikai jaučia įtampą ir į ją reaguoja irzlumu, verksmu, baime. Mokyklinio amžiaus vaikams būdingas kompleksas jausmų, kurie paprastai išryškėja esant gedėjimui (Liobikienė, 2006). Tai reiškia, kad tėvų santuokos nutraukimą vaikas

išgyvena kaip netektį savo gyvenime, jam būdingi visi netekties atveju išgyvenami jausmai ir sunkumai.

Santykis tarp skyrybų ir neigiamų pasekmių vaikui faktiškai yra netikras - pats tėvų priešiškus vienas kito atžvilgiu, o ne skyrybos neigiamai veikia vaikų gerovę. Vaikams, išgyvenantiems šeimos nesutarimus, būdinga tendencija kaltinti save dėl konflikto (Leonavičius, 1998). Kalbama apie tai, kad tėvų elgesys skyrybų procese žaloja vaiką, bet ne pačios skyrybos. Vaikai gali būti įtraukti į konfliktą ir būti naudojami kaip įrankis, verčiami stoti į kažkurio iš tėvų pusę. Konkurencija tarp tėvų dėl vaiko gali lemti tėvų poveikio neefektyvumą, o tai lemia normų, vertybių, taisyklių perdavimo problemas. Jeigu tėvai nusprendžia skirtis, atsižvelgiant į vaiko gerovę svarbu kontroliuoti savo elgesį, atkreipti dėmesį į vaiko jausmus.

Šeima - svarbiausias vaikų auklėtojas, nes ji natūraliausiu būdu moko mylėti ir sutarti. Vaikas patiria psichologines ir socialines pasekmes, netenka saugios ir harmoningos asmenybės vystymąsi užtikrinančios aplinkos, sutrinka socializacija, atsiranda elgesio pakitimai, skurdas, lyties tapatumo formavimosi proceso sunkumai, vaidmenų suvokimo sunkumai bei pasekmės santuokinei elgsenai.

Apibendrinant visą skyrių, galima pasakyti kad šeima efektyviausia vieta perteikti reikšmingiausias žmogaus brendimui socialines, psichologines, kultūrinės, dvasines vertybes ir normas. Vaikystės metais susiformavusios vertybės veikia ir tada, kai žmogus yra jau suaugęs, vaiko asmenybės vystymasis priklauso nuo tėvų. Vaikas patiria psichologines ir socialines pasekmes, netenka saugios ir harmoningos asmenybės vystymąsi užtikrinančios aplinkos, sutrinka socializacija, atsiranda elgesio pakitimai, skurdas, lyties tapatumo formavimosi proceso sunkumai, vaidmenų suvokimo sunkumai bei pasekmės santuokinei elgsenai.

3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS Į SPECIALISTŲ VEIKLĄ SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE

Apžvelgus santuokos nutraukimo sampratą ir priežastis, ištuokų dinamiką Lietuvoje, teisės aktus, reglamentuojančius santuokos nutraukimą ir vaiko interesus santuokos nutraukimo procese, Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiklą, buvo aptartas vaiko vystymasis šeimoje: šeimos aplinkos svarba vaikui bei santuokos nutraukimo pasekmės vaikui. Šis tyrimas suteikia galimybę pažvelgti į Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų, dirbančių su santuokos nutraukimo atvejais, praktikoje naudojamus metodus, problemas, su kuriomis jie susiduria, pagalbą, kurią jie suteikia ir veiklos galimybes, siekiant suteikti kuo visapusiškesnę ir efektyvesnę pagalbą šeimai ir vaikui, santuokų nutraukimo atvejais.

Šiame skyriuje bus aptarta Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų požiūris į teikiamą pagalbą, vaikui bei šeimai ištuokų atvejais: santuokos nutraukimo poveikis vaikui ir šeimai; Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumai, teikiant pagalbą vaikui santuokos nutraukimo procese; Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos galimybės.

3.1. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tipas: kokybinis tyrimo tipas, aprašomasis tyrimas.

Kokybinio tyrimo tipo pasirinkimas: kokybinis tyrimas išsamiau padės atskleisti temą, nes atliekant interviu galima plačiau įsigilinti į tyrimo dalyvio patirtį, mintis ar požiūrį. Kokybinis tyrimas suteikia galimybę pažvelgti į žmogų/situaciją visapusiškai, holistiškai suvokti individualumą, pažvelgti į socialinę realybę.

Kokybinis tyrimo tipas leidžia atskleisti gilesnį Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų požiūrį, nuomonę ir patirtį. Šiuo tyrimu bus tiriama darbuotojų veikla, teikiant pagalbą vaikui ir šeimai skyrybų atveju, pačių Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų požiūriu. Tai suteiks galimybę: interpretuoti gautus duomenis tokiomis prasmėmis, kurias jie patys suteikia; suprasti vykdomą veiklą realiame gyvenime. Tiriamasis dalinasi savo patirtimi, pateikdamas išsamų paaiškinimą, pavyzdžius, taip leisdamas išsamiau suprasti situaciją ir pažinti tyrimo objektą (Žydžiūnaitė, 2001).

Šis tyrimas leidžia pažinti platų požiūrių spektrą, skirtingas nuomones ir supratimą konkretaus aspekto atžvilgiu, taip suvokiant panašumus ir skirtumus, kontekstą. Kokybinis tyrimas

yra lankstesnis – jį atliekant galima tobulinti ar keisti klausimus, pamačius, kad kitoks klausimo formulavimas gali leisti aiškiau išreikšti mintį.

Kokybinis tyrimas leidžia ne tik sužinoti individualią tiriamojo patirtį, nuomonę ar išgyvenimus, bet taip pat galima stebėti tiriamojo neverbalinę kalbą, matyti reakcijas, gestus, nuotaikas. Tai leidžia giliau ir tiksliau suvokti tyrimo objektą. Tyrimo metu svarbus ir tyrimą atliekantis asmuo: jis turi būti objektyvus, empatiškas, turėti stebėtojo įgūdžių. Toks asmuo pats dalyvauja tyrime, stebi tiriamuosius natūralioje aplinkoje, taiko interviu, empatijos įgūdžius, įvertina kontekstą (Žydžiūnaitė, 2001).

Tyrimo dalyviai – Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai. Darbuotojai buvo tikslingai atrenkami, taikant ištisinį atrankos tipą. Buvo tariamasi dėl susitikimo individualiai, paskambinus ar apsilankius Vaiko teisių apsaugos tarnyboje. Tyrime dalyvavo 6 darbuotojai, dirbantys su vaikais ir šeimomis santuokos nutraukimo klausimais.

Atrankos kriterijai: tyrime dalyvauja darbuotojai, kurie:

- Dirba su vaikais ir šeimomis santuokos nutraukimo klausimais, nes tai ir yra tyrimo temos aspektas.
- Dirba Vaiko teisių apsaugos tarnyboje, nes būtent čia dirbama su vaikais ir šeimomis santuokos nutraukimo atveju.
- Yra šiuo metu dirbantys darbuotojai, nes tai suteiks galimybę gauti „tikresnius“ duomenis, kurie atspindės dabartinę situaciją.

Atrankos būdo privalumai ir trūkumai: atrankos tipo privalumai: leidžia tirti tokius populiacijos narius, kurie tiksliai atitinka atrankos kriterijus; leidžia turėti informacijos apie dalyvį bei organizaciją prieš atliekant tyrimą ir taip įvertinti galimus trukdžius, stiprybes, galimybes; leidžia „giliau“ ir išsamiau suprasti tiriamą problemą, reiškinį.

Atrankos tipo trūkumai: sudėtingiau rasti dalyvius; reikalauja išankstinio pasiruošimo, didelės laiko sąnaudos; atsiranda galimybė, kad tyrimas gali būti nereprezentatyvus; tiriamųjų nenoras dalyvauti tyrime (Žydžiūnaitė, 2001).

Kontaktiniai telefonai buvo surasti internete, taip pat praktikos metu. Tariantis su darbuotojais dėl interviu iškilo sunkumų: buvo susidurta su darbuotojų nenoru dalyvauti ir atsisakymu duoti interviu dėl užimtumo, laiko stokos; su darbuotojų nenoru naudoti diktofoną, dėl konfidencialumo. Sutikę tyrime dalyvauti specialistai, buvo geranoriški, atviri. Visi tyrimo dalyviai buvo Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai.

Etiniai tyrimo klausimai. Tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu ir panaudojimu, reikalingumu. Susitarimo dėl susitikimo laiku buvo atsakoma į dalyvių užduodamus

klausimus, taip pat buvo patikslinama ar jie atitinka atrankos kriterijus. Tyrime jie dalyvavo savanoriškai. Buvo supažindinami su tyrimo konfidencialumu – kad duomenys bus naudojami baigiamojo magistro darbo rašymui. Tyrimo dalyvių vardai pakeisti, Vaiko teisių apsaugos tarnybos vieta neminama, siekiant išlaikyti duomenų konfidencialumą. Pradedant pokalbį buvo skiriama laiko kontakto užmezgimui.

Tyrimo laikas. Tyrimas buvo atliekamas nuo 2007 metų spalio 10 dienos iki spalio 29 dienos, Vaiko teisių apsaugos tarnyboje.

Tyrimo vieta: Tyrimo dalyvių pageidavimu, susitikimai su dalyviais vyko jų institucijoje - Vaiko teisių apsaugos tarnyboje – pačių dalyvių aplinkoje. Visi interviu vyko, po darbo arba darbo metu (pietų metu).

Duomenų rinkimo metodas (tyrimo instrumentas) – duomenų rinkimo metodas yra pusiau struktūruotas interviu, nes tyrimu yra siekiama išryškinti tyrimo dalyvių patirtį, jausmus, supratimą konkretaus probleminio aspekto atžvilgiu.

Naudojant interviu metodą, negresia, kad bus užpildytas neteisingai pateiktas klausimynas ar bus praleisti klausimai – tyrėjas tuo metu taip pat dalyvauja procese, yra nuolatiniame dialoge su tyrimo dalyviu, todėl jis pats kontroliuoja interviu. Tyrėjas, esant būtinybei, bet kada gali dalyviui paaiškinti klausimą, panaudoti suprantamesnę kalbą. Išankstinė schema leidžia gauti sistemines žinias, naudingą informaciją, tyrėjas pats nusprendžia kaip formuluoti klausimą, jų seką (Žydžiūnaitė, 2001).

Tyrimo temos ir klausimai. Tyrimas buvo sudarytas iš tokių pagrindinių temų:

1. Santuokos nutraukimas: poveikis vaikui ir šeimai (skyrybų priežastys, vaiko sunkumai skiriantis šeimai, šeimos sunkumai, vaiko įtraukimas ir dalyvavimas paslaugų teikimo procese, vaiko atsakomybės).

2. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumai, teikiant pagalbą vaikui, santuokos nutraukimo procese (veiklos, kurias vykdo Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas vaiko (tėvų) atžvilgiu, santuokos nutraukimo atveju, Vaiko teisių apsaugos darbuotojų pagrindinis tikslas, vaidmuo, paslaugos skyrybų atveju šeimai ir vaikui proceso metu ir po jo, paslaugų poreikis).

3. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos galimybės (socialinio darbo proceso reikalingumas ištuokų atvejais, jo tikslai, būdai naudojami, siekiant iširti vaiko gyvenimo sąlygas, šeimos situaciją, specialistų išsilavinimas, metodinė medžiaga, dirbant su santuokos nutraukimu, santuokos nutraukimų prevencija, vykdomos programos, susijusios su santuokos nutraukimu, bendradarbiavimas, socialiniai partneriai).

Duomenų fiksavimas: Duomenys nebuvo fiksuojami diktofonu, nes visi dalyviai atsisakė jį naudoti aptarimo metu, todėl buvo trumpai pasižymima svarbiausios mintys (dalyvių sutikimu) ir surašomos iš atminties po interviu. Susitikimo pradžioje buvo susipažįstama, užmezgamas kontaktas, aptariama tyrimo tema, tikslas, potėmės, panaudojimas ir reikalingumas, supažindinama su eiga. Supažindinus su poteme, buvo užduodami atviro (keletą uždaro) tipo klausimai. Esant būtinybei, klausimas buvo paaiškinamas detaliau arba reformuluojamas. Interviu vidutiniškai trukdavo 25 – 40 minučių, ilgesniam laikui bendrauti nesutiko dalyviai. Interviu pabaigoje buvo susitarta ar tyrimo dalyvis norės gauti panaudotą medžiagą ar ne. Po interviu pastebėjimai buvo užrašomi, o namuose buvo rašomos ir refleksijos.

Duomenų analizės metodas ir pateikimas. Duomenų analizės metodas – tematinio kodavimo analizės metodas. Pasirinktas todėl, kad šiam metodui reikalingas daugkartinis teksto skaitymas, kas leidžia „giliau“ išanalizuoti tekstą; remiasi prasminių vienetų ieškojimu tekste, kas leidžia rasti tekste esminius dalykus.

Vyko tematinė atvejo analizė ir atvejų palyginimas. Duomenys buvo perrašomi, skaitomi ir jungiami į prasminius vienetus, skirstomi į temas, jungiami į vieną pasakojimą, ieškant skirtumų ir panašumų (Žydžiūnaitė, 2001).

3.2. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS: POVEIKIS VAIKUI IR ŠEIMAI

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie santuokos nutraukimo poveikį vaikui ir šeimai. Galima išskirti tokias pagrindines problemų grupes: santuokos nutraukimo priežastys, sunkumai, su kuriais susiduria vaikas bei šeima santuokos nutraukimo procese. Taip pat buvo kalbama apie vaiko įtraukimą/dalyvavimą santuokos nutraukimo procese bei informacijos suteikimą vaikui, skyrybų procese.

Santuokos nutraukimo priežastys. Kiekvienoje šeimoje santykiai dėsningai kinta, pereinant iš vieno raidos etapo į kitą. Jų įveikimo sėkmė lemia šeimos stabilumą ar nestabilumą (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Kokios yra pagrindinės priežastys, lemiančios šeimos nestabilumą? Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti. Jie išskyrė ir panašių, ir skirtingų skyrybų priežasčių.

Tyrimo dalyvė Lina teigia, kad neištikimybė, smurtas, alkoholizmas bei brandūs santykiai yra svarbūs ar net lemiami šeimos nestabilumui. Panašiai mano ir tyrimo dalyvis Mindaugas, kuris taip pat pabrėžia neištikimybę, nesutarimus ir barnius bei nuomonių skirtumus. Sandra mano, kad svarbu yra dar ir poros suderinamumas, panašumas, toks kaip pavyzdžiui vertybių panašumai. Čia

minimos skyrybų priežastys sutampa su literatūros analizėje išskirtomis problemomis. Problemos daugiausiai yra kylančios iš vidinių sutuoktinių savybių, o ne įtakojamos išorės.

„Na, tai būtų neištikimybė, smurtas, nesugebėjimas sukurti brandžius tarpusavio santykius, alkoholizmas“.
[Lina, 2007 10 10]

„Įvairios: neištikimybė, smurtas, vertybių skirtumai“. [Sandra, 2007 10 15]

„Skyrybų priežastys būna gana įvairios, bet pagrindinės iš jų: sutuoktinių nesutarimai, barniai, nuomonių skirtumai, neištikimybė su kitu partneriu“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Tyrimo dalyvė Jovita išskiria skirtingus interesus, seksualinį nesuderinamumą, taip pat smurtą ir priklausomybes bei tokias priežastis, kaip turtinės situacijos būklė, sveikatos sutrikimai, tai reiškia, kad šeimos stabilumui daro įtaką įvairios krizės ir pasikeitimai. Priežastys yra tarp suaugusiųjų kilę neaiškumai, problemos, tačiau skyrybų procese kenčia daugiausiai vaikas. Paminimos ir kelios priežastys nepriklausančios nuo pačių tyrimo dalyvių (sveikatos būklė). Vadinasi, skyrybas gali sukelti tiek vidinės, tiek išorinės priežastys, priklausančios nuo sutuoktinių valios ir nepriklausančios.

„Tai būtų skirtingi sutuoktinių interesai, seksualinis nesuderinamumas, smurtas šeimoje, priklausomybės, turtinės padėties pablogėjimas, sveikatos sutrikimai“. [Jovita, 2007 10 16]

„Nesutarimai būtinai vaiko priežiūros klausimai“. [Inga, 2007 10 20]

Inga vienintelė pažymi problemas, susijusias su pačiu vaiku, kurios gali būti skyrybų priežastis – nesutarimai būtinai vaiko priežiūros klausimais. Vadinasi, sutuoktiniams trūksta įgūdžių, informacijos vaiko auklėjimo klausimais, jiems reikalinga pagalba. Laiku tėvams suteikus reikiamą pagalbą įmanoma išvengti skyrybų.

„Poros dažniausiai skiriasi dėl nesutarimų šeimoje, vieno iš sutuoktinių smurtavimo, girtavimo. Dabar skyrybų skaičius žymiai padidėjo, dažniausiai dėl to, kad jaunimas tuokiasi dėl nėštumo, vėliau susivokia, kad vienas kito negali pakęsti, atsiranda smurtas šeimoje. Kenčia ir patys sutuoktiniai ir vaikai. Manau, protingi žmonės skiriasi ir išsivaiško kas sau, o kiti taip ir gyvena, vieni kitų nekęsdami“. [Asta, 2007 10 29]

Tyrimo dalyvė Asta nurodo, panašias priežastis kaip ir prieš tai buvę, tačiau ji dar įvardija skyrybų priežastį – jaunimo tuokimąsi dėl nėštumo – svarbu yra kalbėti ir apie pasiruošimą santuokai, subrendimą jai. Jaunimas pasirenka santuoką, kaip didesnę gerį (nors ir nėra pasiruošimo santuokai, tarpusavio suderinamumo), lyginant vaiko augimą su vienu iš tėvų. Tačiau nesėkminga santuoka taip pat padaro žalą vaikui. Astos nuomone, viena priežastis veda prie kitos: atsiranda

barniai, po to smurtas ir kitos problemos - priežastys tarpusavyje susiję. Atiradus vienai problemai, didelė tikimybė atsirasti ir kitoms su santuokos nutraukimu susijusiomis problemomis.

Sunkumai su kuriais susiduria šeima ir vaikas. Skyrybos, šeimos iširimas turi galias bei tolimą ateitį siekiančias psichologines ir socialines pasekmes visiems šeimos nariams ir visuomenei. Skyrybos – ilgas ir skausmingas procesas, veikiantis ne tik vaiką, bet visą šeimą kartu. Vaikų laimė priklauso nuo tėvo ir motinos gražaus ir prasmingo gyvenimo. Tėvai tiesiogiai ir netiesiogiai formuoja jo gyvenimą (Taljunaitė, Stankūnienė, Žvinklienė, 1994-1995).

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie sunkumus su kuriais susiduria vaikas ir šeima santuokos nutraukimo atveju.

„Visa šeima patiria didžiulį stresą, o vaikui- tai vieno iš tėvų netektis“. [Lina, 2007 10 10]

„Vaikui – emocinis stresas, elgesio ir emocijų sutrikimai. Šeimai – emocinis stresas, finansinės padėties pablogėjimas“. [Jovita, 2007 10 16]

„Emocinė krizė, materialiniai sunkumai“. [Inga, 2007 10 20]

„Kiekvienas vaikas susiduria su jam būdingais sunkumais. Dažniausiai patiria stresą dėl baimės netekti kurio nors iš tėvų“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyvės Lina, Jovita, Inga ir Sandra išskiria labai panašius sunkumus, su kuriais susiduria šeima ir vaikas. Tėvų skyrybos vaikui - tai patiriamas didžiulis stresas, vieno iš tėvų netektis, elgesio ir emocijų sutrikimai, krizė, baimė. Vadinasi, vaikas susiduria su psichologiniais sunkumais, tai reiškia, kad jam reikalinga specialisto (psichologo, socialinio darbuotojo) pagalba, siekiant įveikti sunkumus. Jis jaučia stresą, netikrumą dėl ateities, vaikui trūksta to iš tėvų, kuris tiesiogiai nesirūpina vaiku – vaikas praranda galimybę matyti vienos iš lyčių pavyzdį, o tai sukelia sunkumus kuriant savo šeimą ateityje, bendraujant su kitais. Vaikas patiria netekties jausmus, tokius kaip pyktį, kaltę, kaltinimą, neigimą, liūdesį, su jais jam reikia susidoroti ir juos įveikti. Vaikas skyrybas išgyvena kaip netektį, todėl jis išgyvena visus netekčiai būdingus jausmus. Šeimai skyrybos yra stresas, finansinės padėties pablogėjimas, emocinė krizė, kurie neabejotinai paveikia ir patį vaiką. Vaikas yra priklausomas nuo tėvų, todėl tėvams susidūrus su finansiniais, emociniais sunkumais, vaikas taip pat tiesiogiai su tuo susiduria.

„Vaikui ir tėvams laiku nesuteikiama pagalba iš socialinių darbuotojų, psichologų. Vaikai skyrybų metu ir po jų susiduria su bendraamžių draugų ignoravimu. Dar viena iš problemų, tai tėvų nemokėjimas išspręsti savo nesutarimų vaikui nematant. Vaikas skyrybų proceso metu gyvena su abejais tėvais, kurie yra konfliktinėje situacijoje, taigi vaikui tenka pastoviai kęsti tėvų barnius ir nesutarimus. Jei vaikas gyvena su vienu iš tėvų, jis nustoja bendrauti su priešingos lyties atstovais arba atvirkščiai“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Mindaugas kalba apie pagalbos prieinamumo sunkumus: skyrybų metu šeimai ir vaikui reikia socialinių darbuotojų, psichologų pagalbos, tačiau jie jos negauna visai arba negauna laiku. Esant krizei specialistų darbas yra svarbus, taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į greitą reagavimą krizinėje situacijoje, kadangi tai daug reiškia problemos sprendimui. Kalbama ir apie vaiko socialinę izoliaciją bendraamžių tarpe; skyrybų procese – vaikas patiria stresą tiek šeimoje, tiek išorėje (bendraamžių tarpe). Tyrimo dalyvis sako, kad kitas sunkumas yra tėvų elgesyje – vaiko įtraukimas į ginčus ir pykčius, taip tik dar labiau jį traumuojant, veikiant jo vystymąsi ir suvokimą apie supantį pasaulį. Jis yra tarsi stebėtojas, nuolat naudojamas kaip objektas įskaudinti, tačiau čia daugiausia nukenčia tik pats vaikas. To pasekmės atsispindi vaiko elgesyje, santykiuose su kitais, sveikatoje, ateityje. Dar yra pabrėžiamas ir priešingos lyties vaidmens suvokimas. Tai, kad šeima išsiskiria dažnai atima iš vaiko galimybę stebėti tos lyties elgesį, kurios vieno iš tėvų jis neteko, kas neabejotinai veikia vaiko dabartį, žinoma, ir ateitį.

„Skyrybų procesas, vaikams labai skausmingas procesas. Jie nesupranta kas nutiko, kodėl jo mama nebenori gyventi su tėčiu arba kodėl tėtis juos paliko. Vaikui, tai didžiulė emocinė trauma. Skyrybų proceso metu yra sprendžiamas vaiko likimas, su kuo jis liks gyventi. Jeigu vaikai yra didesni, bandoma išaiškinti jų pačių nuomonę, ko jie nori ir su kuo nori pasilikti, manau, tai vaikui atsakingas žingsnis, jis yra tampomas tarp dviejų pusių, mamos ir tėvo. Neretai konfliktuojant tėvams vaikams tenka pagyventi ir pas gimines ar senelius. Pati šeima susiduria su teisiniais klausimais, ypač jeigu vaikai yra nepilnamečiai“. [Asta, 2007 10 29]

Kaip pagrindiniai sunkumai įvardijami vaiko nesusivokimas situacijoje, savęs kaltinimas, emocinė trauma. Kalbama apie tai, kad dažnai jis laikomas ne subjektu, o objektu – „bandoma išaiškinti“ apie jo nuomonę, jei jis vyresnis, tačiau nekreipiamas dėmesys į jaunesnio vaiko norus ir poreikius, jis neišklausomas. Kalbama apie vaiko patekimą į situaciją tarp dviejų konfliktuojančių pusių, kur jis, jo poreikiai nublinksta, prieš norą pakenkti ir įskaudinti vienas kitą - pamiršamas vaiko interesų pirmumas. Vaiko poreikiai nėra prioritetinga sritis tėvams skyrybų atveju. Pati šeima pagal tyrimo dalyvę susiduria su teisiniais sunkumais, ypač, kai jie turi nepilnamečių vaikų, tuomet atsiranda būtinybė išspręsti išlaikymo klausimą, gyvenamosios vietos nustatymą ir kitus klausimus, kas dažnai tėvams sukelia daug problemų.

Vaiko įtraukimas ir dalyvavimas. Vienas pagrindinių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos principų sako, kad vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus. Vaikų dalyvavimas didina vaikų savigarbą ir pagarbą kitiems. Tik įtraukus vaikus galima veikti jų labui. Vaikų nuomonė ir patirtis gali turėti lemiamos galios gerinant su vaikais susijusių sprendimų kokybę, todėl reikia stengtis užtikrinti vaiko teisę laisvai reikšti savo

nuomonę, jausmus ir poreikius bei skelbti visuomenei, jog suaugusieji turi gerbti vaikus ir atsižvelgti į jų interesus, priimant kiekvieną su jais susijusį sprendimą. Visiems vaikams turi būti suteiktos vienodos galimybės dalyvauti skyrybų procese (Vaiko teisės. Vaikų dalyvavimas//http://www.gelbvaik.lt/lt/ch_rights/turnout; prisijungimo laikas: 2007-04-26).

Be abejo, vaikų dalyvavimo lygis ir formos skiriasi, priklausomai nuo jų amžiaus ir brandos. Kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, - per atstovą. Priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties jo interesams. Svarbu suvokti, kad teikiant visų formų paslaugas vaikui ir šeimai, yra reikšminga vaiko nuomonė (Lietuvos Respublikos seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“//<http://www.zarasai.lt/apstatalas/index.php?kas=26&ids=53&idm=1&id=118>; prisijungimo laikas: 2007-04-28).

Tyrimo dalyviai pasakojo apie vaiko dalyvavimą santuokos nutraukimo procese.

„Išreiškia nuomonę į liečiančiais klausimais“. [Inga, 2007 10 20]

„Vaikas išsako savo nuomonę, su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi toliau“. [Lina, 2007 10 10]

„Kartais, jei vaikas ne jaunesnis kaip 14 metų“. [Sandra, 2007 10 15]

„Kartais įtraukiamas, siekiant išsiaiškinti padėtį šeimoje, vaiko norą gyventi su vienu iš tėvų“. [Asta, 2007 10 29]

Tyrimo dalyvė Inga teigia, kad vaikas išreiškia savo nuomonę jam rūpimais klausimais – dalyvauja sprendimų priėmime. Lina sukonkretina, kad nuomonę jis išreiškia priimant sprendimą dėl gyvenamosios vietos. O Sandra pažymi, kad tokią nuomonę jis išreiškia nuo keturiolikos metų ir sako, kad tik kartais. Tai reiškia, kad vaikas yra įtraukiamas tik nuo tam tikro amžiaus ir tik priimant tam tikrus sprendimus – jis nedalyvauja visame procese. Vaikas laikomas nepakankamai subrendusiu išsakyti savo nuomonę. Tyrimo dalyvė Asta taip pat sako, kad tik kartais vaikas įtraukiamas į sprendimų priėmimą, išsiaiškinant jo norą gyventi su vienu iš tėvų ir padėti šeimoje. Tai reiškia, kad vaikas nėra vertinamas kaip asmuo, galintis išsakyti savo nuomonę bet kokiame klausime ir kad kiti žino kas jam yra geriausia, bet ne jis pats. Vaiko dalyvavimas suteikia prielaidas teisingesniam sprendimui jo atžvilgiu, tačiau vyrauja nuomonė, kad suaugusieji geriau žino kas jam naudinga (kadangi vaikas nėra visada apklausiamas).

„Taip, įtraukiamas, klausama jo nuomonės, pvz.: su kuriuo iš tėvų norėtų pasilikti gyventi, kartais vaikas apklausiamas kaip liudininkas“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Apklausiamas kaip liudininkas arba suinteresuotas asmuo“. [Jovita, 2007 10 16]

Tyrimo dalyvio nuomone, vaikas dar išklausomas ir kaip liudininkas. Tą patvirtina ir Jovita, ji sako, kad vaikas yra apklausomas kaip liudininkas ar suinteresuotas asmuo. Jis dalyvauja siekiant surinkti informaciją. Specialistas nusprendžia kada jo nuomonė yra reikalinga. Tačiau yra pateikiamas tas pats pavyzdys, apie vaiko nuomonės išklausymą dėl gyvenamosios vietos. Vadinasi, vaikas gali būti santuokos nutraukimo proceso dalyviu, tačiau tai priklauso nuo jo amžiaus ir klausimo, kuris yra sprendžiamas.

Informacijos suteikimas vaikui. Vaiko dalyvavimas gali būti garantuojamas suteikiant jam reikalingą informaciją, teisę išsakyti savo nuomonę, konsultuojant jį, informuojant apie galimus padarinius ir kitais būdais. Informacijos suteikimas vaikui artimai siejasi su vaiko dalyvavimu ir yra vienas iš rodiklių, pateikiantis duomenis apie sistemos, teikiamų paslaugų efektyvumą, nes dažnai pats vaikas žino kas jam yra svarbu, ko jis nori, kas jam geriau. Informacijos suteikimas vaikui jam rūpimais klausimais, padeda mažinti dėl santuokos nutraukimo iškylančias problemas ir sunkumus – sumažina stresą, padeda suvokti situaciją, įvertinti savo elgesį, sprendimų priėmimo svarbą.

Tyrimo dalyviai dalijosi savo patirtimi apie informacijos suteikimą vaikui.

„Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas prieš pokalbį su vaiku trumpai paaiškina koks jo tikslas. Daugiau informacijos suteikia tėvai savo nuožiūra“. [Lina, 2007 10 10]

„Tėvai, Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Nuo 14 metų vaikas byloje įtraukiamas kaip bylos dalyvis“. [Inga, 2007 10 20]

Tyrimo dalyvė sako, kad Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas supažindina vaiką su savo tikslu darbe su juo, tačiau kalba yra trumpa, kas sako, kad tam nėra skiriama daug laiko, tuo pačiu ir ypatingo dėmesio. Šios tarnybos specialistų nuomone, tai - tėvų atsakomybė suteikti vaikui informaciją ir ją jie suteikia savo nuožiūra. Tačiau dažnai skyrybų atveju tėvai yra konfliktingoje situacijoje, stresinėje padėtyje, krizėje, kuomet pateikiama jų informacija gali būti neadekvati realybei, iškreipta, siekiant atitinkamų tikslų kito partnerio atžvilgiu. Todėl reikalingas nešališkas asmuo suteikiantis informaciją – Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialisto. Šių specialistų nuomone, informacijos suteikimas - labiau tėvų reikalas, tai reiškia jog nėra prisiimama atsakomybė. Inga teigia, kad informaciją suteikia ir tėvai ir tarnyba, kad vaikas nuo 14 metų yra kaip dalyvis, tai reiškia, kad jis gauna visą reikiamą informaciją. Informacijos suteikimas vaikui susijęs su amžiaus cenzu.

„Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai, tėvai, teismas suteikia informaciją vaikams“. [Jovita, 2007 10 16]

„Dauguma tokios informacijos vaikui suteikia tėvai, po to VTAT darbuotojai, kurie paaiškina vaikui koks jų tikslas ir ko jie siekia“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Jovita kaip pagrindinius informacijos pateikėjus taip pat įvardija įstaigos darbuotojus, tėvus ir dar teismą, kuris suteikia atitinkamą informaciją. Mindaugo teigimu, pirminę informaciją vaikas gauna iš šeimos, vėliau tik iš Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų. Jie vaikui paaiškina savo tikslą, tai ko jie siekia savo veikla. Tai yra labiau tik informacijos pateikiamas, nei bendravimas – dalijimasis informacija. Tačiau vaikas jau ateidamas pas specialistą turi informaciją iš šeimos, kuri įtakoja tolesnį suvokimą apie situaciją.

„Dažniausiai pasakomos tokios žinios, kad tavo tėvai skiriasi ir tu turėsi gyventi su tėvu ar motina, dažniausiai vaikai jau patys žino kas vyksta šeimoje, nes tėvai jau būna jiems tai pasakę, todėl mes šito dalyko nesureikšminame“. [Asta, 2007 10 29]

„Vaikas informuojamas minimaliai. Kartais apie ištuoką su vaiku kalba tėvai. Dažniausiai tarnybos specialistas informuoja vaiką, kad po ištuokos jis tėvų nepraranda, tėvai tik gyvens atskirai, tačiau juo rūpinsis abu“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyvė mano, kad tai kas vyksta šeimoje nėra specialisto reikalas, vaikai jau turi žinoti iš tėvų, dažniausiai taip ir būna, tačiau čia vėl iškyla klausimas - tos jau turimos vaiko informacijos tikrumas, atitikimas realybei, teisingos vaiko atžvilgiu ar tokios, kokios jam būtent ir reikia tuo metu. Specialistas sako, kad jis šios informacijos nesureikšmina – jis nekreipia tam didelės reikšmės ir nelaiko ypatingai svarbiu dalyku. Sandra sako, kad informaciją iš darbuotojų vaikas gauna minimalią, paaiškinami kai kurie dalykai, bet nesigilinama į tai, kokios informacijos norėtų pats vaikas, tam specialistės nuomone jis turi tėvus. Pagrindinė informacijos suteikimo vaikui atsakomybė tenka tėvams, kurie ją gali pateikti iš savo pusės dažnai esant neigiamam požiūriui į savo partnerį. Tokia informacija iškreipta, neatitinkanti realybės, žalojanti vaiką. Tokiu atveju vaiko poreikis turėti informacijos apie tai, kas vyksta nėra patenkinamas arba tai daroma tam, kad pasiekti kitų tikslų – pateikiama informacija atitinkanti vieno arba kito sutuoktinio poreikius. Tarnybos darbuotojas lieka nuošalyje atsakomybę perkeldamas tėvams.

Apžvelgus santuokos nutraukimo poveikį šeimai ir vaikui, galima teigti, kad pagal tyrimo dalyvius, pagrindinės skyrybų priežastys yra priklausomybės, smurtas, neištikimybė, įvairios krizės, nepasirengimas santuokai. Dažnai viena priežastis veda prie kitos, taip dar labiau komplikuodamos situaciją, kas dažnai baigiasi santuokos nutraukimu. Skyrybas gali sukelti tiek vidinės, tiek išorinės priežastys. Galima sakyti, kad pagrindiniai sunkumai su kuriais susiduria vaikas ir šeima yra stresas, vieno iš tėvų netektis, elgesio ir emocijų sutrikimai, krizinės situacijos keliamos problemos, baimė,

finansinės padėties pablogėjimas, kas paveikia kiekvieną šeimos narį. Taip pat svarbu yra kalbėti ir apie pagalbos prieinamumo sunkumus, vaiko įtraukimą į ginčus, vaidmenų suvokimo sunkumus, vaiko interesų nepaisymą bei vaiko dalyvavimą. Vaikas susiduria su psichologiniais, socialiniais, finansiniais sunkumais. Vaiko poreikiai nėra prioritetinga sritis tėvams skyrybų atveju. Vaiko nuomonė skyrybų procese yra išklausoma, tačiau tik nuo tam tikro amžiaus ir tik tam tikrais klausimais, jis dalyvauja ir kaip liudininkas. Specialistas nusprendžia kada jo nuomonė yra reikalinga. Pagrindinė informacijos suteikimo vaikui atsakomybė tenka tėvams, kurie ją gali pateikti iš savo pusės dažnai esant neigiamam požiūriui į savo partnerį. Tokia informacija iškreipta, neatitinkanti realybės, žalojanti vaiką, tuo tarpu specialistai suteikia minimalią informaciją, atsakomybę perkeldami tėvams.

3.3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMAI, TEIKIANT PAGALBĄ VAIKUI SANTUOKOS NUTRAUKIMO PROCESĖ

Su tyrimo dalyviais buvo kalbama apie Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiklą santuokos nutraukimo atvejais ir teikiamas paslaugas jų institucijoje. Taigi, šioje dalyje bus pristatomi tyrimo rezultatai.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos veikla. Vaiko teisių apsaugos tarnyba įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. Nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 120-5415). Tai reiškia, kad šios tarnybos veikla yra grindžiama Vaiko teisių konvencijos principais, todėl turi ją atitikti ir vykdyti reikalavimus.

Tyrimo dalyviai pasakojo apie jų vykdomą veiklą santuokos nutraukimo bylose.

„Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas dalyvauja byloje ir teikia teisme išvadą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Tikslas yra toks, kad vaikas gyventų su tuo iš tėvų, kuris geriau geba patenkinti jo poreikius, kad būtų priimtas sprendimas dėl tinkamo vaikui išlaikymo priteisimo“. [Lina, 2007 10 10]

„Apklausti vaikai, tai Vaiko teisių apsaugos tarnybos – pagrindinis tikslas. Mūsų institucija yra įstaiga teismui duodanti išvadą“. [Inga, 2007 10 20]

„Apklausia vaikai, teikia teismui išvadą su kuriuo iš tėvų vaikui geriau likti gyventi“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyvė Lina sako, kad Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas dalyvauja byloje, teikia išvadą teismui – jis yra aktyvus proceso dalyvis – daro įtaką sprendimams. Specialisto

nuomonė yra reikšminga. Jo tikslas - nustatyti tinkamiausią vaikui gyvenamąją vietą, pirmumas teikiamas vaiko interesams. Tam reikalinga žinoti ir vaiko nuomonę, kad būtų galima nuspręsti kas jam yra tinkamiausia ir geriausia. Taip pat rūpinasi vaiko išlaikymo klausimais. Inga teigia, kad darbuotojas apklausinėja vaiką – atkreipia dėmesį į vaiko nuomonę, tačiau tai atliekama tik nuo tam tikro amžiaus. Sandros nuomonė patvirtina prieš tai buvusių kolegijų nuomones – kaip pagrindinę veiklą įvardija darbuotojo teikiamas išvadas teismui, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimu. Visa tai - pagrindinė darbuotojo veikla santuokos nutraukimo atvejais, tačiau ši veikla grindžiama tik teisinių sprendimų priėmimu, bet nesisieja su vaiko psichologiniais, socialiniais poreikiais tėvų skyrybų atveju.

„Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai gina vaiko teises ir teisėtus interesus (konkrečiai turtinius), jei tėvai ar vienas tėvų savo veiksmais kenkia vaikui“. [Jovita, 2007 10 16]

„Vykdamos vaiko apklausos, stebėjimai. Norima išsiaiškinti kokią pagalbą reikia suteikti vaikui. VTAT išanalizuoja gautus faktus ir pagal padarytas išvadas imasi atitinkamų veiksmų, taip pat VTAT darbuotojai atstovauja ir dalyvauja teisme dėl skyrybų, bei teikia išvadas“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Tyrimo dalyvė Jovita mano, kad Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas gina vaiko turtinius interesus, teises, tačiau dažnai tai nėra vieninteliai vaiko interesai tokioje situacijoje. Čia taip pat kalbama apie vaiko gynybą nuo tėvų poveikio, tačiau jie vėlgi siejasi su turtiniais klausimais. Tačiau vaikas turi socialinių, psichologinių ir kitų poreikių, todėl tenkinti tik turtinius poreikius nepakanka. Mindaugas sako, kad specialistai šiose institucijose stebi ir apklausinėja vaiką, siekiant išsiaiškinti pagalbos poreikį, o vėliau atitinkamai pagal juos teikia paslaugas, tačiau tik tas, kurias gali suteikti t. y. teikia jų institucija. Vaiko teisių apsaugos tarnyba gali atstovauti vaiką teismuose, tačiau tokiu atveju yra tenkinamas tik teisinės pagalbos poreikis. Pagrindinė veikla yra vaiko atstovavimas teismuose teikiant išvadą dėl jo gyvenamosios vietos nustatymo bei išlaikymo klausimų, specialistas čia yra aktyvus proceso dalyvis. Specialistai teigia, kad viena iš pagrindinių jų veiklų yra vaiko apklausa, jo interesų gynimas, tačiau dažniausiai Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai atlieka veiklą, kuri susijusi su būtinų teisinių sprendimų priėmimu. Taip yra todėl, kad nėra paslaugų šeimai ir vaikui sistemos, tačiau pagal teisės aktus reglamentuojančius Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą, būtent ši tarnyba privalo stiprinti paslaugų šeimai ir vaikui sistemą, kurti kompleksinės pagalbos teikimo sistemą, kadangi tokios sistemos nėra, Tarnyba turi ją sukurti.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos teikiamos paslaugos. Tarnybos tikslas yra stiprinti paslaugų šeimai ir vaikui sistemą. Sukurti kompleksinės pagalbos teikimo sistemą socialinių problemų turinčioms šeimoms ir jų vaikams, rizikos grupės vaikams, bendradarbiaujant su

valstybinėmis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis. Siekdama šio tikslo Tarnyba vykdo įvairias programas, ieško socialinių partnerių, pati dirba socialinį darbą su šeimomis, rūpinasi paslaugų joms plėtimu. Siekia, kad šeimų problemos būtų sprendžiamos pasitelkus nevyriausybinių organizacijų galimybes, stebi pagalbos poveikį šeimai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. Nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 120-5415).

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie tarnybos teikiamas paslaugas vaikui ir šeimai santuokos nutraukimo atveju.

„Specialiai šioms šeimoms neteikiamos jokios paslaugos. Jei šeima dėl išgyvenamo streso kreipiasi savo iniciatyva pagalbos į psichologą, gauna pagalbą, kaip ir bet kokios kitos problemos atveju“. [Lina, 2007 10 10]

„Psichologo, teisininko“. [Inga, 2007 10 20]

„Dažniausiai teikiamos psichologo paslaugos“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyvė Lina sako, kad specialių paslaugų besiskiriančioms šeimoms ar vaikui jų institucijoje nėra. Esant būtinybei, šeima savo iniciatyva kreipiasi į psichologą ir gauna, kaip ir visi, pagalbą. Tačiau tai jau daro ne jų institucija. Nėra teikiamos ir socialinio darbuotojo paslaugos. O Inga ir Sandra sako, kad yra teikiamos psichologo paslaugos, tačiau paprašius paaiškinti kur ir kas tai daro, atsako, kad jie tiesiog nukreipia šeimą pas psichologą, pasiūlo pas jį apsilankyti. Šios institucijos darbuotojai yra tik tarpininkai, norint gauti reikiamas paslaugas. Inga dar pamini, kad tokiu pačiu principu yra teikiamos ir teisininko paslaugos, kartais tai daro jų darbuotojai, turintys teisininko išsilavinimą. Taigi, tenkinant šeimos ir vaiko poreikius, jie dažniausiai būna nukreipiami į kitas įstaigas. Patys specialistai yra tarsi informacijos suteikėjai, nukreipiantys šeimą ir vaiką.

„Šeima informuojama apie galimybes gauti psichologinę pagalbą. Paslaugos teikiamos asociacijų, tačiau už jas reikia mokėti“. [Jovita, 2007 10 16]

„Vaikui ir šeimai gali būti suteikiamos psichologo paslaugos, tačiau jos yra mokamos, tai ir yra viena iš didesnių problemų, kadangi dauguma šeimų negali skirti tam lėšų“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Jovita taip pat patvirtina kolegijų išsakytus pastebėjimus, tik ji dar pabrėžia tai, kad šios paslaugos, kurios yra teikiamos kitų organizacijų, įstaigų ar asmenų, dažnai yra mokamos. Taigi, norint gauti paslaugas, šeima turi mokėti. Kaip jau kalbėta anksčiau, buvusiam skyriuje, vienas iš sunkumų, su kuriais susiduria vaikas ir šeima skyrybų procese, finansiniai sunkumai. Mindaugo teigimu, tai yra problema, nes šeima dažnai už tokias paslaugas negali mokėti, dėl to jų negauna. Problema iškyla kalbant apie tų paslaugų kitose įstaigose ir organizacijose prieinamumą – mokamos

paslaugos sunkiai prieinamos daugeliui šeimų skyrybų procese, pagalbos suteikimas neiškarto, apsunkina padėtį (tenka laukti ilgose eilėse, tam, kad gauti paslaugas nemokamai).

Dažniausiai šeima kreipiasi dėl psichologo paslaugų vaikui. Pačiai šeimai ji taip pat reikalinga. Psichologo paslaugos reikalingos, nes šeima išgyvena krizę, kurioje susiduriama su emociniais, psichologiniais, psichiniais sunkumais, kurių pats vaikas ar šeima dažnai įveikti negali. Vaiko teisių apsaugos tarnyba yra tik kaip tarpininkai siekiant gauti šias paslaugas, tačiau trūksta pačios paslaugų sistemos sukūrimo, vaikas negauna visų jam reikiamų paslaugų, pažeidžiamos jo teisės. Taip yra dėl jau minėtos priežasties, kad vaikui paslaugų gavimas priklauso nuo pačios šeimos norų ir galimybių. Vaikas tampa priklausomas nuo kitų, paslaugų suteikimas nėra besąlygiškas.

„Dažniausiai trūksta psichologinės pagalbos“. [Lina, 2007 10 10]

„Socialinių darbuotojų ir psichologų pagalba bei konsultavimas“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Psichologo“. [Sandra, 2007 10 15]

„Psichologo konsultacijų“. [Jovita, 2007 10 16]

Beveik visi tyrimo dalyviai mano, kad labiausiai vaikui ir šeimai santuokos nutraukimo atveju reikia psichologo paslaugų. Galima daryti prielaidą, jog vaikas ir šeima išgyvena krizę, susiduria su sunkumais, kurių patys įveikti negali. Mindaugo manymu, tokiai šeimai ir vaikui, labai svarbi yra ir socialinio darbuotojo pagalba. Būtent tokių paslaugų Vaiko teisių apsaugos tarnyba ir neteikia t. y. institucija netenkina santuoką nutraukiančios šeimos ir vaiko, svarbiausių tuo atveju poreikių. Net ir tuo atveju, kai pati Tarnyba negali teikti tokių paslaugų, ji privalo rūpintis paslaugų sistemos sukūrimu vaikui, paslaugų prieinamumu. Šiuo metu paslaugų arba iš viso nėra, arba jos yra neprieinamos vaikui skyrybų procese. Vaiko teisių apsaugos tarnyba yra pagrindinė institucija, ginanti vaiko teises ir interesus, skyrybų atveju ji turi apginti vaiko teisę į pagalbą.

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie paslaugas vaikui po santuokos nutraukimo.

„Sistemos būtinai teikti paslaugas nėra. Jeigu vienas iš tėvų mano, kad vaikui reikalinga pagalba, kreipiasi su vaiku į psichologinę – socialinę pagalbą teikiančią įstaigą“. [Lina, 2007 10 10]

„Tokios sistemos nėra, bet jei tėvai ar vienas iš jų to nori, kad vaikui būtų teikiama pagalba, VTAT kreipiasi į socialinius partnerius“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Jeigu reikia vaikas ir šeima yra nukreipiami pas specialistus: psichologus, ar į institucijas teikiančias reikiamas paslaugas. Pavyzdžiui, nukreipiame į šeimos santykių institutą konsultacijai“. [Asta, 2007 10 29]

Lina sako, kad sistemos būtinai teikti paslaugas po santuokos nutraukimo nėra. Galima daryti prielaidą, jog pasibaigus teismo procesui, šeima yra paliekama – visiškai jokios paslaugos

nėra teikiamos. Tėvų iniciatyva gali būti kreipiamasi į psichologines-socialines paslaugas teikiančias įstaigas, tačiau patys tėvai būdami tokioje situacijoje gali nesuvokti vaiko ar savo poreikių, jų būtinumo. Čia vėlgi iškyla finansiniai sunkumai. Mindaugo teigimu, paslaugų teikimo sistemos po skyrybų nėra, bet esant tėvų norui, tarnyba gali tarpininkauti, nukreipti į savo socialinius partnerius. Pati Vaiko teisių apsaugos tarnyba nėra aktyvi, sprendžiant vaiko ar iširusios šeimos problemas, ji savo darbą pabaigia teismo procesu, aktyvi tampa tik tėvams vėl paprašius pagalbos, į kurią tarnyba nukreipia, bet pati jos neteikia. Čia vėlgi būtų galima kalbėti apie Vaiko teisių apsaugos tarnybos uždavinį stiprinti ir kurti paslaugų sistemą vaikui ir šeimai, susiduriančiai su sunkumais.

„Psichologo, socialinio darbuotojo pagalba“. [Inga, 2007 10 20]

„Priklausomai nuo tėvų pageidavimo: psichologo, socialinio darbuotojo“. [Sandra, 2007 10 15]

„Psichologų konsultacijos“. [Jovita, 2007 10 16]

Kiti tyrimo dalyviai pasakoja apie dažniausiai reikalingas paslaugas po skyrybų proceso. Tai yra psichologų ir socialinių darbuotojų teikiamos paslaugos, kurios sutampa su labiausiai reikiamomis paslaugomis skyrybų proceso metu. Tai reiškia, kad net ir pasibaigus santuokos nutraukimo procesui, problemos neišnyksta, jas reikia spręsti siekiant iš vengti sunkumų tiek vaiko ir šeimos dabartyje, tiek ateityje. Nesuteikus vaikui reikiamos pagalbos, vaikystėje išgyventi sunkumai padarys žalą ateityje, kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, skyrybų pasekmės ilgalaikės, pasikartojančios užaugusio vaiko gyvenime.

Apžvelgus Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą ir teikiamas paslaugas, santuokos nutraukimo atvejais, galima teigti, kad pagrindinė jų veikla yra vaiko atstovavimas teismuose teikiant išvadą dėl jo gyvenamosios vietos nustatymo bei išlaikymo klausimų, kaip aktyviam proceso dalyviui. Visa tai pagrindinė darbuotojo veikla santuokos nutraukimo atvejais, tačiau ši veikla grindžiama tik teisinių sprendimų priėmimu, bet nesisieja su vaiko psichologiniais, socialiniais poreikiais tėvų skyrybų atveju. Tai nėra vieninteliai vaiko interesai tokioje situacijoje, vaikas turi socialinių, psichologinių ir kitų poreikių. Tenkinti tik turtinius poreikius nepakanka. Veikla susijusi su vaiko apklausa, jo interesų gynimu.

Kalbant apie paslaugas dažniausiai šeima kreipiasi dėl psichologo paslaugų. Vaiko teisių apsaugos tarnyba yra tik kaip tarpininkai teikiant šias paslaugas. Nėra teikiamos ir socialinio darbuotojo ar teisininko paslaugos jų tarnyboje. Specialių paslaugų institucijoje besiskiriančiai šeimai nėra, o teikiamos kitose vietose jos dažniausiai yra mokamos, kas dažnai skyrybas išgyvenančiai šeimai yra didelė problema – jos neprieinamos. Tarnyba privalo stiprinti paslaugų šeimai ir vaikui sistemą, kurti kompleksinės pagalbos teikimo sistemą. Šeima ir vaikas išgyvena

krizę, kurioje susiduriama su emociniais, psichologiniais, psichiniais sunkumais, kurių patys įveikti negali. Vaikas negauna visų jam reikiamų paslaugų, pažeidžiamos jo teisės. Vaikui paslaugų gavimas priklauso nuo pačios šeimos norų ir galimybių, vaikas tampa priklausomas nuo kitų. Vaiko teisių apsaugos tarnyba yra pagrindinė institucija, ginanti vaiko teises ir interesus, skyrybų atveju ji turi apginti vaiko teisę į pagalbą. Nėra sistemos teikti paslaugas po santuokos nutraukimo. Tėvų iniciatyva gali būti kreipiamasi į psichologines - socialines paslaugas teikiančias įstaigas, Vaiko teisių apsaugos tarnyba savo darbą pabaigia teismo procesu, aktyvi tampa tik tėvams vėl paprašius ir yra tik tarpininkai. Dažniausiai reikalingos paslaugos po skyrybų proceso yra psichologų ir socialinių darbuotojų teikiamos paslaugos, kurios sutampa su labiausiai reikiamomis paslaugomis skyrybų proceso metu, nes pasibaigus santuokos nutraukimo procesui, problemos nesibaigia, todėl reikalingas ir tolimesnis darbas su vaiku ir šeima.

3.4. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS DARBUOTOJO VEIKLOS GALIMYBĖS

Su tyrimo dalyviais buvo kalbama apie Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklos galimybes santuokos nutraukimo atveju. Galima išskirti tokias pagrindines potemes: socialinis darbas santuokos nutraukimo atvejais; specialistų, dirbančių su ištuokų bylomis, išsilavinimas; darbuotojų veiklos metodai, skyrybų procese; socialiniai partneriai ir bendradarbiavimas ištuokų atvejais; santuokos nutraukimo prevencija; dažniausios specialistams iškylančios problemos, santuokos nutraukimo atvejais.

Socialinis darbas santuokos nutraukimo atvejais. Socialinis darbas – tai profesionalus darbas, kurio tikslas – padėti žmogui rasti išeitį sprendžiant socialines problemas ir siekiant harmoningesnio gyvenimo (Lukoševičienė, 1995). Centre yra žmogus, turintis sunkumų, kuriam profesionalas, naudodamas tam tikras priemones, gali padėti. Bendras socialinės pagalbos tikslas yra padėti žmogui ar grupei rasti pusiausvyrą, išvystyti galias problemos sprendimui. Socialinė pagalba siekia padėti žmogui suprasti jo problemą, rasti būdų patenkinti jo poreikius, padaryti paslaugą ar surasti reikalingus pagalbininkus.

Tyrimo dalyviai pasakojo apie socialinį darbą jų institucijoje, sprendžiant santuokos nutraukimo problemas.

„Nėra dirbamas mūsų institucijoje.“. [Lina, 2007 10 10]

„Vaiko teisių apsaugos tarnyba socialinio darbo ištuokos atvejais nedirba“. [Inga, 2007 10 20]

Tyrimo dalyvės Lina ir Inga sako, kad jų institucijoje nėra dirbamas socialinis darbas su šeima, išgyvenančia skyrybas. Nei vaikui, nei šeimai nėra padedama spręsti iškilusių problemų, profesionalaus socialinio darbo būdu.

„VTAT nedirba su socialinio darbo procesu ištuokos atvejais, su vaiku ar šeima, tačiau su šiuo procesu dirba socialiniai partneriai“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Dirbamas. Jo tikslas – sumažinti stresą vaikui, suteikti jam įmanomai saugesnę aplinką“. [Jovita, 2007 10 16]

„Dirbama tik tiek, kiek reikia padėti, atstovauti vaikui, šeimai skyrybų metu.“. [Asta, 2007 10 29]

Tyrimo dalyvis Mindaugas pakartoja kolegų mintį, kad nėra dirbamas socialinis darbas, tačiau jis pasako, kad tai daro jų institucijos socialiniai partneriai. Vadinasi, kaip ir prieš tai minėtus kitus vaiko ir šeimos poreikius skyrybų procese, taip šį tenkina ne pati institucija, o kitos įstaigos ir organizacijos. Tarnybos specialistai yra tarpininkai. Jovita, paaiškina socialinių partnerių dirbamo socialinio darbo pagrindinį tikslą, skyrybų procese: sumažinti stresą vaikui ir suteikti kuo saugesnę aplinką jam. Kaip matome, centre yra vaikas ir jo poreikiai (streso mažinimas, saugumas). Apie kylantį stresą tėvams besiskiriant mes jau kalbėjome, tačiau yra išsakoma kita svarbi problema su kuria susiduria vaikas - tai saugumas. Vaikui būnant konfliktuojančioje aplinkoje jis tampa nesaugus, tiek fiziškai, tiek emociškai. Šias problemas ir sprendžia socialiniai darbuotojai. Tyrimo dalyvė Asta nurodo, jos manymu, koks vis tik socialinis darbas dirbamas jų institucijoje, jis dirbamas tik tiek, kiek tai siejasi su vaiko atstovavimu teismuose. Tačiau tai nėra socialinio darbo procesas, o tik veikla turinti socialinio darbo profesijos bruožų. Pagal Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų funkcijas, Tarnyba pati dirba socialinį darbą su šeimomis, rūpinasi paslaugų joms plėtimu. Vadinasi, Tarnyba nevykdo visų funkcijų. O partnerių dirbamo socialinio darbo pagrindinis tikslas, skyrybų procese, yra sumažinti stresą vaikui ir suteikti kuo saugesnę aplinką jam - centre yra vaikas ir jo poreikiai. Siekiama socialinio darbo proceso būdu spręsti vaiko problemas, tenkinti poreikius. Matomas vaikas ir jo poreikiai, veikiama vaiko interesų labui.

Specialistų išsilavinimas. Išsilavinimas yra svarbus kalbant apie vykdomą veiklą. Tai yra kaip pagrindas veikti ir svarbus siekiant suprasti darbuotojų veiksmus, kompetenciją ir galimybes.

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie Vaiko teisių institucijoje dirbančių specialistų, su vaiku ir šeima santuokos nutraukimo atvejais, specialybes.

„Aukštasis“. [Jovita, 2007 10 16]

„Tiksliai atsakyti negaliu, bet tai yra aukštasis išsilavinimas“. [Lina, 2007 10 10]

„Aukštasis universitetinis“. [Sandra, 2007 10 15]

„Aukštasis universitetinis“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Daugumos tyrimo dalyvių teigimu, jų institucijoje dirba specialistai turintys aukštąjį išsilavinimą. Kiti pabrėžia, kad tai yra aukštasis universitetinis išsilavinimas. Tai specialistai, kurie turi tinkamą kvalifikaciją, tačiau nėra aišku kokios srities yra aukštasis išsilavinimas.

„Aukštasis, kai kurių teisinis, kitų pedagoginis“. [Asta, 2007 10 29]

Asta sukonkretina, kad daugumos darbuotojų išsilavinimas yra teisinis arba pedagoginis. Tai galėtų paaiškinti, kodėl paslaugos ir veikla taip stipriai siejasi daugiausiai tik su teisiniu procesu. Vaiko ir šeimos poreikiai yra susiję su socialinių mokslų psichologo ir socialinio darbuotojo profesijomis, tačiau šių profesijų atstovų Vaiko teisių apsaugos tarnyboje nėra. Norint tinkamai atstovauti vaiką, ginti jo teises ir teisėtus interesus, spręsti problemas, priimti sprendimus, reikia suvokti vaiko situaciją, poreikius. Norint gauti patikimas žinias ir informaciją, tai turėtų daryti specialistas, turintis atitinkamą išsilavinimą – psichologas, socialinis darbuotojas.

Darbuotojų veiklos metodai. Kiekvieno mokslo turinį sudaro metodai (Compton ir Galaway, 1979). Tai tampa tarsi gairės veikti praktikoje ir yra ypač svarbūs. Metodas yra sistemingas procesas, įtakojantis veikimą, atliekant funkcijas. Tai sistemingas būdas, kuriuo darbuotojai atlieka funkcijas, kas ir yra sistemingas būdas, kuriuo jie tarpininkauja tarp asmeninės ir socialinės aplinkos. Metodas yra technika pakankamai apibendrintos būti bendromis disciplinai ar praktikai (Compton ir Galaway, 1979).

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti papasakoti apie naudojamus metodus dirbant su vaiku ir šeima skyrybų procese.

„Apžiūros, pokalbiai“. [Inga, 2007 10 20]

„Interviu, vizualinis stebėjimas“. [Jovita, 2007 10 16]

„Lankymasis šeimoje, pokalbiai su šeimos nariais“. [Sandra, 2007 10 15]

„Interviu su vaiku, tėvais, artimais jiems žmonėmis, esant būtinybei susisiekiama su mokykla“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Tyrimo dalyviai pasakojo, kad dirbant su vaiku ir šeima ištuokų klausimais naudojama apžiūra, vykstama į šeimos namus – vizualinis stebėjimas; naudojamas interviu, pokalbis su vaiku ir šeima, jos nariais – verbalinis bendravimas; taip pat bendraujama su mokykla, tačiau tik kai to reikia. Naudojami įvairūs metodai, tam, kad ištirti situaciją ir pateikti išvadą, jie padeda įsigilinti ir objektyviai priimti sprendimą – yra išklausomos įvairios pusės.

„Naudojama: pokalbis su vaiku, pokalbis su vaiko tėvais, kitais artimais žmonėmis, apsilankymas namuose, reikalui esant – susisiekiama su vaiko mokykla“. [Lina, 2007 10 10]

„Dažniausiai yra atliekamas buitines tyrimo aktas, kreipiamasi į seniūnijų socialinius darbuotojus, siekiant išsiaiškinti ar šeima nepriklauso rizikos grupei. Taip pat šeimos yra lankomos tikrinamos gyvenimo sąlygos ar vienas iš tėvų yra pajėgus išlaikyti save ir vaikus“. [Asta, 2007 10 29]

Tyrimo dalyvės Linos nuomone, pirmiausia yra kalbama su vaiku, po to su tėvais, kitais artimaisiais. Vaikas išklausomas pirmas, parodoma, kad vaiko nuomonė yra svarbi, vaikas išklausomas, įtraukiamas į sprendimų priėmimo procesą. Informacija renkama ne tik vaiko artimiausioje aplinkoje - šeimoje, bet ir jį supančiose kitose aplinkose: kaimynai, mokykla. Tai padeda gauti išsamesnę informaciją, priimti tinkamiausią vaikui sprendimą. Asta sako, kad dažniausiai yra atliekamas buitines tyrimas, kreipiamasi į seniūnijų darbuotojus, siekiant surinkti informaciją, reikalingą sprendimų priėmimui. Tačiau ji pamini, kad pagrindinis jų tikslas naudojant šiuos metodus, vėlgi, yra reikalingas tam, kad priimtų sprendimus, reikalingus teismui – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas, vaiko išlaikymo klausimas. Visi metodai naudojami pagrindinėje veikloje – teismo išvadų rašyme. Galima daryti prielaidą: jeigu šie metodai padeda tinkamai veikti vykdomoje veikloje, jie būtų naudingi ir plečiant veiklą, paslaugas.

„Kvalifikacijos kėlimo kursų medžiaga“. [Jovita, 2007 10 16]

„Informacija gauta tobulinimosi kursuose“. [Sandra, 2007 10 15]

„Kursai, seminarai“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Vadovaujames įstatymais“. [Asta, 2007 10 29]

Paklausti apie tai kokia metodologine medžiaga naudojasi, beveik visi atsakė, kad tai yra kvalifikacijos kėlimo kursuose, seminaruose gauta medžiaga. Darbuotojai nuolat kelia kvalifikaciją, tobulinasi, siekdami suteikti kuo kokybiškesnes paslaugas. Taip išreiškiama nuolatinio mokymosi idėja, kuri padeda tobulintis, gauti naujausias žinias, įgūdžius ir t. t. Asta sako, kad pagrindinė medžiaga, kuria vadovaujasi darbe, yra įstatymai, teisės aktai, kurie ir nusako jų veiklą, kadangi pagrindinė Tarnybos veikla yra atstovavimas teismuose, tai yra akivaizdu, kad specialisto veikimo pagrindas yra teisės aktai, veikla lemia, kuo specialistai vadovaujasi savo darbe.

Bendradarbiavimas santuokos nutraukimo atvejais. Bendradarbiavimo svarba šiandien suvokiama kaip vienas svarbiausių veiksnių, turintis reikšmę veiklos efektyvumui. Svarbu pažymėti, kad bendradarbiavimas yra svarbus siekiant tikslų.

Tyrimo dalyviai dalijosi savo mintimis apie bendradarbiavimą jų institucijoje, santuokos nutraukimo klausimais.

„Su psichologines – socialines paslaugas teikiančiomis organizacijomis“. [Lina, 2007 10 10]

„Nevyriausybinės organizacijos“. [Inga, 2007 10 20]

Lina teigia, kad pagrindinės organizacijos su kuriomis bendradarbiaujama yra psichologines-socialines paslaugas teikiančios įstaigos. Taip yra todėl, kad klientai turi poreikį šioms paslaugoms, o kadangi pati organizaciją šių paslaugų neteikia ji bendradarbiauja su organizacijomis, teikiančiomis tokias paslaugas. Paslaugų poreikį Tarnyba realizuoja per socialinius partnerius, tačiau paslaugų sistema nėra palanki vaikui ir šeimai: paslaugos mokamos, vaikas priklausomas nuo suaugusiųjų. Todėl reikalinga Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojams tobulinti paslaugų sistemą pirmiausiai vaikui, bet kartu ir visai šeimai santuokos nutraukimo procese. Inga pamini, kad dažniausiai tai yra nevyriausybinės organizacijos, tai yra tokios įstaigos, kurios teikia paslaugas, kurių neteikia Vaiko teisių apsaugos tarnyba, tačiau jau anksčiau minėjo tyrimo dalyviai, kad tokios paslaugos dažnai yra mokamos ir neprieinamos klientams.

„Na, mes dažniausiai bendradarbiaujame su socialinių reikalų skyriumi, seniūnijomis, bei šeimos santykių institutu, taip pat šeimos centru“. [Asta, 2007 10 29]

„Bendradarbiaujama su socialiniais darbuotojais, mokyklų pedagogais, vaikų darželių auklėtojais“. [Sandra, 2007 10 15]

Asta ir Sandra pasakoja apie organizacijas su kuriomis bendradarbiauja, reikalingas labiau informacijos surinkimui, kad galėtų atlikti darbą, nei apie įstaigas teikiančias paslaugas, kurių neteikia jų tarnyba. Tarp jų vyksta informacijos apsikeitimas, bet ne visada jis būna abipusis, o tai apsunkina darbą. Komunikacijos modeliai įtakoja bendradarbiavimo kokybę, sprendimų priėmimo teisingumą, teikiamos pagalbos efektyvumą.

„Viešoji įstaiga „Šeimos centras“, Viešoji įstaiga „Šeimos santykių institutas“ ir kiti“. [Jovita, 2007 10 16]

„VšĮ „Saugaus vaiko centras“, Kauno arkivyskupijos Carito „Šeimos centras“, VšĮ „Psichologinės paramos ir konsultavimo centras“, „Šeimos santykių institutas“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Tyrimo dalyvė Jovita ir Mindaugas konkrečiai išvardina įstaigas su kuriomis bendradarbiauja. Šios organizacijos teikia paslaugas šeimai ir vaikui, kurių neteikia pati Vaiko teisių apsaugos tarnyba – psichologinę pagalbą, socialinio darbuotojo pagalbą, rūpinasi problemomis iškylančioms vaikui ir šeimai įvairiais klausimais, tarp jų ir santuokos nutraukimo atveju. Galima daryti prielaidą, kad dalis vaikų ir šeimų gauna paslaugas (patenkinami poreikiai) per Tarnybos socialinius partnerius. Nuo Tarnybos ir socialinių partnerių bendradarbiavimo taip pat priklauso ir tai, kokią informaciją Vaiko teisių apsaugos tarnyba gauna iš socialinių partnerių apie vaiką ir šeimą

skyrybų atveju, svarbi institucijų komunikacija. Komunikacijos tipas (iš vienos pusės ar apsikeitimas informacija) įtakoja veiklos kokybę.

Santuokos nutraukimų prevencija. Pigiausias ir efektyviausias jaunų šeimų konfliktų įveikimo būdas - šių konfliktų prevencija, konsultacinė parama sunkumų patiriančioms šeimoms (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 2001). Prevencija, tai tos priemonės, kurių reiktų imtis, kad išvengtų tam tikro nepageidaujamo ar sulaukti pageidaujamo reiškinių.

Tyrimo dalyviai pasakojo apie prevencijos vykdymą vaiko teisių apsaugos tarnyboje.

„Nevykdomos. Vykdyti tokią prevenciją nėra Vaiko teisių apsaugos tarnybos funkcija“. [Lina, 2007 10 10]

„Nėra“. [Jovita, 2007 10 16]

„Nevykdoma“. [Mindaugas, 2007 10 23]

„Ne“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyviai sako, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba nevykdo prevencijos santuokų nutraukimui. Ši tarnyba tik sprendžia jau iškilusias problemas, tačiau nieko nevykdo tam, kad jų būtų išvengta. O tyrimo dalyvė Lina, netgi pamini, kad prevencija nėra tarnybos funkcija. Tačiau pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimą Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 120-5415, Vaiko teisių apsaugos tarnybos viena iš funkcijų yra organizuoti prevencinį darbą su tėvais (kitais vaiko atstovais pagal įstatymą). Galima daryti prielaidą, kad ši tarnyba nevykdo šios funkcijos.

Specialistams kylančios problemos, santuokos nutraukimo atvejais. Tyrimo dalyviai dalijosi savo patirtimi ir mintimis apie iškylančias problemas ir sunkumus Vaiko teisių apsaugos tarnyboje, dirbant su santuokų nutraukimu.

„Pagrindinė problema: tėvai tarpusavyje ginčijasi ir kariauja, naudodamiesi vaiku ar vaikais, nori vienas kitam pakenkti ir atkeršyti. Labiausiai čia nukenčia vaikas, kuris yra nustatinėjamas, įtraukiamas į procesą. Reikėtų tėvams konsultuotis su koku specialistu, kad suprastų, jog jie žaloja savo vaiką tokiu elgesiu“. [Lina, 2007 10 10]

„Į skyrybų procesą įtraukiami vaikai, nuteikinėjami prieš vieną iš tėvų“. [Inga, 2007 10 20]

„Tėvai nuteikia vaikus, neatsižvelgia į jų norus, poreikius“. [Sandra, 2007 10 15]

Tyrimo dalyvė Lina, kaip pagrindinę problemą santuokos nutraukimo procese, įvardija vaiko įtraukimą į tėvų konfliktus. Vaikas naudojamas kaip objektas pakenkti vienas kitam, tačiau nėra atkreipiama dėmesio į jam daromą žalą. Tėvai nesupranta jam daromos žalos, jiems reikalinga specialisto konsultacija, tačiau Lina mano, kad tai neturėtų būti jų specialistai. Tačiau nešališkas Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas vaikui, garantuotų objektyvumą. Tarnybos specialistas šiuo atveju negina vaiko interesų. Vaikas patenka į tėvų „karą“, tačiau tuo metu jo teisės nėra ginamos,

nėra atsižvelgiama į jo poreikius. Vaiko interesų gynimas Tarnyboje apsiriboja vaiko atstovavimu teisme dėl gyvenamosios vietos, išlaikymo nustatymo. Bet šie dalykai tarpusavyje susiję, todėl galima daryti prielaidą, kad specialisto išvada teisme nėra tiksli, išsami – vaiku manipuluojama, taip paveikiant jo nuomonę įvairiais klausimais (tarp jų ir išlaikymo ar gyvenamosios vietos nustatymo), tačiau specialistas į tai nesikiša. Tarnybos darbuotojo pagrindinė misija yra ginti vaiko teises, šiuo atveju vaiko teisė į tikslią informaciją, nemanipuliuojamą juo, teisė į interesų pirmumą nėra realizuojama.

Tokią pačią poziciją išsako ir Inga bei Sandra. Specialistai kaltina tėvus, dėl tokio jų elgesio, tačiau tėvai esantys krizėje nežino kaip elgtis. Specialistai atsakomybę palieka tėvams. Vaikas turėtų būti ginamas specialistų, siekiant sumažinti jam daromą žalą.

„Vaiko interesų nepaisymas, vaiko interesai įstatymuose ginami pakankamai, tačiau tėvai dažnai nevykdo teismų sprendimų“. [Jovita, 2007 10 16]

„Pirmiausia vaikas nuteikinėjamas prieš vieną iš tėvų, nepaisomi vaiko interesai, tėvai tarsi juo naudojasi, o negalvoja kaip jam padėti. Reikėtų tėvams suteikti daugiau informacijos kaip elgtis ir kokių priemonių imtis, kad jų vaikas kuo mažiau nukentėtų“. [Mindaugas, 2007 10 23]

Jovita kaip pagrindinę problemą mato vaiko interesų nepaisymą. Ji mano, kad įstatymai gerai gina jo interesus, tačiau praktikoje jų nepaisoma. Teisme priimamas sprendimas, tačiau gyvenime vaikui jis dažnai nebūna naudingas dėl tėvų nepaisymo vykdyti sprendimą. Tokiu atveju nukenčia vaikas. Vadinasi, teisės aktuose yra įtvirtintos pagrindinės reikalingos normos, tačiau reikalinga stiprinti jų vykdymo kontrolę, nes tėvai nevykdo savo pareigų, sprendimų. Mindaugo teigimu, pagrindinės problemos kyla iš tėvų požiūrio į vaiką, jis išgyvendamas emocinius sunkumus, juos dar labiau padidina, kai yra nuteikinėjamas prieš vieną iš tėvų. Tokiu atveju vienas iš tėvų atsižvelgia į savo norus ir interesus, pamiršdamas vaiką, laikydamas jį įrankiu pasiekti savo tikslų. Apie pagalbą jam negalvojama, o kaip jau minėta anksčiau, būtent tėvų atsakomybėje yra ar vaikas gaus jam reikiamą pagalbą ar ne. Tokiu atveju jis jos negauna. Tėvams reikia informacijos kaip padėti savo vaikui, kuris būdamas silpnėsiis nukenčia daugiausiai. Specialisto įsikišimas čia yra būtinas, tiek siekiant padėti vaikams, tiek tėvams.

Apibendrinant galima pasakyti, kad socialinis darbas Vaiko teisių apsaugos tarnyboje nėra dirbamas nei vaikui, nei šeimai nėra padedama spręsti iškilusių problemų, profesionalaus socialinio darbo būdu. Tai daro tarnybos socialiniai partneriai. Socialinių partnerių dirbamo socialinio darbo pagrindinis tikslas, skyrybų procese: sumažinti stresą vaikui ir suteikti kuo saugesnę aplinką jam.

Centre yra vaikas ir jo poreikiai. Vaiko teisių apsaugos tarnyba vykdo ne visas funkcijas, reglamentuojamas teisės aktu, tarp jų ir nedirba socialinio darbo su klientu.

Institucijoje dirba aukštąjį universitetinį išsilavinimą turintys specialistai. Dažniausiai jie turi teisininko, kartais pedagogo specialybę. Tuo tarpu vaiko ir šeimos poreikiai susiję su socialinių mokslų psichologo ir socialinio darbuotojo profesijomis, kurių Vaiko teisių apsaugos tarnyboje atstovų nėra. Darbuotojai savo veikloje naudoja tokius metodus: apžiūrą, vizualinę stebėjimą, interviu, su vaiku ir šeima, jos nariais. Metodai naudojami, tam, kad iširti situaciją ir pateikti išvadą, jie padeda įsigilinti ir priimti sprendimą. Norint tinkamai atstovauti vaiką, ginti jo teises ir teisėtus interesus, spręsti problemas, priimti sprendimus, reikia suvokti vaiko situaciją, poreikius. Savo kvalifikaciją darbuotojai kelia kvalifikacijos kėlimo kursuose, seminaruose, siekiant suteikti kokybiškas paslaugas. Išreiškiama nuolatinio mokymosi idėja, kuri padeda tobulintis, gauti naujausias žinias, įgūdžius. Tačiau darbuotojų veiklos pagrindas yra teisės aktai, metodai naudojami pagrindinėje veikloje – teismo išvadų rašyme.

Vaiko teisių apsaugos tarnyba bendradarbiauja su organizacijomis siekiant gauti informaciją jų veiklai ir nukreipti šeimą toms paslaugoms, kurių neteikia pati. Tai psichologines-socialines paslaugas teikiančios įmonės. Dažnai tai yra nevyriausybinės organizacijos ar viešosios įstaigos, tačiau paslaugų sistema nėra palanki vaikui ir šeimai: paslaugos mokamos, vaikas priklausomas nuo suaugusiųjų. Komunikacijos modeliai įtakoja bendradarbiavimo kokybę, sprendimų priėmimo teisingumą, teikiamos pagalbos efektyvumą. Tyrimo dalyvių teigimu, santuokos nutraukimo problemos sprendimui, Vaiko teisių apsaugos tarnyba prevencijos nevykdo. Tarnyba sprendžia jau iškilusias problemas, tačiau nevykdo veiklos tam, kad jų būtų išvengta. Rezultatai rodo, kad kai kurie darbuotojai mano, kad prevencija nėra tarnybos funkcija. Tačiau pagal Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, tarnyba turėtų organizuoti prevencinį darbą.

Dažniausiai Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai susiduria su vaiko įtraukimo į tėvų konfliktus problema. Vaikas naudojamas kaip objektas pakenkti vienas kitam, tuo metu vaiko teisės nėra ginamos, nėra atsižvelgiama į jo poreikius. Tėvai nesupranta jam daromos žalos, jie yra krizėje ir nežino kaip jiems elgtis. Nešališkas Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas vaikui, garantuotą objektyvumą. Tarnybos specialistas šiuo atveju negina vaiko interesų. Specialistai atsakomybę palieka tėvams. Patys įstatymai gerai gina vaiko interesus, tačiau praktikoje tėvai jų nevykdo, tokiu atveju nukenčia vaikas. Problemos kyla iš esamo tėvų požiūrio į vaiką, nėra paisomi jo norai ir interesai, jis pamiršamas, laikomas įrankiu pasiekti savo tikslų. Apie pagalbą jam negalvojama, būtent tėvų atsakomybėje yra ar vaikas gaus jam reikiamą pagalbą ar ne.

IŠVADOS

Teorinių šaltinių analizė atskleidė, kad:

1. Santuokos nutraukimas nėra tik juridinis faktas, skyrybos yra procesas apimantis emocinę, fizinę ir juridinę stadijas. Lietuvoje daugiau nei pusė išsiskyrusių porų turi vaikų. Nors mažėja santuokų skaičius, santuokos nutraukimų skaičius išlieka stabilus – skyrybų daugėja. Nors santuokos nutraukimo procesą reglamentuoja nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, problemos iškyla praktiškai įgyvendinant teisės aktus.

2. Visas žmogaus gyvenimas yra sąlygojamas šeimos ryšių ir santykių. Būtent šeima yra efektyviausia vieta perteikti reikšmingiausias žmogaus brendimui socialines, psichologines, kultūrines, dvasines vertybes ir normas. Vaikystės metais susiformavusios vertybės veikia ir tada, kai žmogus yra suaugęs. Dėl santuokos nutraukimo vaikas patiria psichologines, socialines, ekonomines pasekmes.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad:

3. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų nuomone, santuokos nutraukimą gali sukelti tiek vidinės, tiek išorinės priežastys: priklausomybės, smurtas, neištikimybė, krizės, nepasirengimas santuokai, sveikatos būklė, ekonominiai sunkumai. Dažnai santuokos nutraukimo priežastys yra kompleksinės – vienos priežastys skatina kitų atsiradimą. Tuo tarpu vaikas ir šeima santuokos nutraukimo procese susiduria su psichologiniais, socialiniais, finansiniais sunkumais.

4. Santuokos nutraukimo procese Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo vaiko teisinį atstovavimą apsunkina tai, kad: tėvams skyrybų atveju vaiko poreikiai nėra prioritetinga sritis; vaiko nuomonė ištuokos procese yra išklausoma, tačiau tik nuo tam tikro amžiaus ir tik tam tikrais klausimais; pagrindinė atsakomybė vaikui suteikti informaciją tenka tėvams, kurie dažnai nėra objektyvūs; susiduriama su vaiko įtraukimo į tėvų konfliktus problema - vaikas naudojamas kaip objektas pakenkti vienas kitam, tuo metu vaiko teisės nėra ginamos, nėra atsižvelgiama į jo poreikius.

5. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbas apsiriboja teismo procesu. Nors poreikis paslaugoms skyrybų procese ir po jo yra, specialios paslaugos institucijoje šeimai ir vaikui nėra teikiamos. Tuo tarpu šeimai ir vaikui daugiausiai reikalingos psichologo paslaugos, bet Vaiko teisių

apsaugos tarnyba yra tik tarpininkai teikiant paslaugas. Vaikas negauna visų jam reikiamų paslaugų, nes paslaugų gavimas priklauso nuo šeimos norų ir galimybių.

6. Viena iš Vaiko teisių apsaugos tarnybos funkcijų yra prevencinis darbas su šeimomis. Tyrimo metu paaiškėjo, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyboje prevencija, santuokos nutraukimo atvejams, nevykdoma - sprendžiamos jau iškilusios problemos, nesistengiant jų išvengti.

REKOMENDACIJOS

Socialinės politikos kūrėjams (Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Seimui, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai):

- Siūlyčiau daugiau dėmesio skirti ne tik jau esamoms problemoms, kilusioms dėl santuokos nutraukimo sprendimui, bet atkreipti dėmesį į skyrybų prevenciją, kuri gali užskirsti problemų atsiradimą. Tai kur kas pigesnis kelias spręsti problemas, kylančias didėjant santuokos nutraukimams.
- Siūlyčiau atkreipti dėmesį į teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimą, nes patys įstatymai gerai reglamentuoja santuokos nutraukimą, tačiau jie ne visuomet yra įgyvendinami praktiškai.
- Vaiko teisių apsaugos tarnyboje reikėtų steigti psichologo ir socialinio darbuotojo etatus. Tai užtikrintų nemokamas paslaugas, jos taptų prieinamos kiekvienam ir nepriklausytų nuo tėvų interesų – specialistas pats galėtų siūlyti paslaugas.
- Šviesti visuomenę apie skyrybų krizę išgyvenančius vaikus ir šeimą, skyrybų pasekmes, priežastis, sprendimo būdus, tendencijas, skatinant kuo labiau sumažinti tokių šeimų ir vaikų socialinę atskirtį ir izoliavimą, didinant pagalbos prieinamumą. Skatinti visuomenę suvokti, kad bet kokia visuomenėje esanti problema nėra vien tik atskiro asmens problema, bet visos visuomenės problema ir interesas.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojams, dirbantiems su vaikais skyrybų procese:

- Siūlyčiau atkreipti dėmesį į prevencinio darbo taikymo galimybes, sprendžiant skyrybų problemą, nes užkirtus kelią problemai anksčiau, ji nesukels tiek problemų vėliau. Tai ypač svarbu, kai yra kalbama apie vaiko besivystančią asmenybę, kuriai tiek teigiami, tiek neigiami pokyčiai daro įtaką.
- Siūlyčiau daugiau dėmesio skirti socialinio darbo paslaugai, padedant spręsti iškilusias problemas vaikui ir šeimai, profesionalaus socialinio darbo būdu.
- Vaiko teisių apsaugos tarnyba turėtų rūpintis paslaugų sistemos šeimai ir vaikui kūrimu, stiprinimu. Todėl reikia atkreipti dėmesį į visus vaiko ir šeimos poreikius. Juo labiau, kad vaiko problemos nesibaigia santuokos nutraukimo momentu – jam reikalinga pagalba ir po teismo sprendimo priėmimo. Siekti, kad vaikas gautų paslaugas, kurios priklausytų nuo objektyvios specialisto nuomonės, o ne nuo tėvų esančių konfliktinėje situacijoje interesų.

- Skirti dėmesį bendradarbiavimui. Vaikas susiduria su įvairiomis problemomis, todėl dažnai reikalinga kitų specialistų pagalba. Santykių su kitais profesionalais išvystymas galėtų padėti efektyviau spręsti problemas ir siekti pokyčių. Paslaugos tokiu atveju neturėtų būti mokamos.
- Darbuotojai turėtų skatinti ryšio tarp tėvų - vaikų sukūrimą ir atstatymą. Šeima vaidina svarbų vaidmenį vaikų gyvenime. Šeimoje formuojasi vaiko charakteris, ugdomi sugebėjimai, tenkinami fiziniai, socialiniai ir psichologiniai poreikiai.
- Siūlyčiau daugiau dėmesio skirti vaiko įsitraukimui į pagalbos procesą. Jų dalyvavimas pagalbos procese yra reikšmingas siekiant pokyčių, didinant motyvaciją.

Tyrėjams:

- Tyrimas parodė, kad santuokos nutraukimo problema yra aktuali. Todėl siūlyčiau kitiems tyrėjams tirti Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų veiklos galimybes iš kitų požiūrių pusės: šeimos arba vaikų. Tai suteiktų galimybę visapusiškai išanalizuoti problemą, patirtį ir požiūrius.
- Siūlyčiau kokybiniu tyrimu giliau analizuoti paslaugų ir pagalbos poreikį, atskiruose skyrybų etapuose, sprendžiant ištuokų problemą. Tai padėtų gauti konkretesnius duomenis apie paslaugų poreikį ir galimybes skirtingais santuokos nutrūkimo etapais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//http://www.tm.lt/?item=taktai_list&aktoid=53717&strnr=380; prisijungimo laikas: 2007-04-24.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. Nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 120-5415.
5. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“//<http://www.zarasai.lt/apsstalas/index.php?kas=26&ids=53&idm=1&id=118>; prisijungimo laikas: 2007-04-28.
6. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr.60-1501.

Kita literatūra

7. Aktualūs socialinės politikos klausimai. - Vilnius, 1999.
8. Bajorūnas Z. Šeimos edukologija. - Vilnius, 1996.
9. Bikulčius J. Šeimyninio gyvenimo darma ir jos išsaugojimo paslaptys. - Vilnius, 1996.
10. Bleblienė A. Lietuvos gyventojai ir šeima per penkiolika atkurtos Nepriklausomybės metų (1990 - 2004). - Kaunas, 2006.
11. Compton B.R., Galaway B. Social work processes. Revised edition. - Illinois, 1979.
12. Čivilytė-Gylienė V. Trumpas šeimos teisės vadovas. – Vilnius, 2006.
13. Davidavičius A., Platovas E. (red.). Šeimos politikos ir teisės iššūkiai Europoje. - Vilnius, 2004.
14. Glendon M. A. The Transformation of Family Law. State Law and Family in the United State and Western Europe. - Chicago and London, 1989.
15. Grigas R. Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija. - Vilnius, 2001.
16. Johnson L. Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. - Vilnius, 2003.
17. Kardelis K. Moksliniu tyrimu metodologija ir metodai. - Kaunas, 2002.
18. Kauno miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos 2006 metų veiklos ataskaita. - Kaunas, 2006.
19. Kauno miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos 2007 metų veiklos planas. - Kaunas, 2007.
20. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Monografija. - Vilnius, 2003.

21. Lemme B.H. Suaugusiojo raida. - Kaunas, 2003.
22. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. - Kaunas, 2003.
23. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. - Kaunas, 1997.
24. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. - Vilnius, 1993.
25. Leonavičius V. Vaikas visuomenėje ir jo socializacija. - Kaunas, 1998.
26. Lietuvos šeima. - Vilnius, 1994-1995.
27. Lietuvos vaikai 2003. - Vilnius, 2003.
28. Lietuvos vaikai 2005. - Vilnius, 2005.
29. Liobikienė T.N. Krizių intervencija. - Kaunas, 2006.
30. Lukoševičienė I. Gyvenimo ciklai. - Vilnius – Torontas, 1994.
31. Lukoševičienė I. Profesinio socialinio darbo pagrindai. - Kaunas, 1995.
32. Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. - Kaunas, 2003.
33. Navaitis G. Psichologinė parama šeimai. – Šiauliai, 1996.
34. Navaitis G. Psichologinis šeimos konsultavimas. - Vilnius, 2002.
35. Pikūnas J., Palūjauskienė A. Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą. – Kaunas, 2001.
36. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. - Vilnius, 2001.
37. Putinaitė N. Tradicija ir pokyčiai: filosofinė ir sociologinė perspektyva. - Vilnius, 1999.
38. Rimkutė J. (red.). Žmogaus socialinė raida. – Vilnius, 2001.
39. Rupšienė L. Šeimotyros įvadas. - Klaipėda, 2001.
40. Socialinės apsaugos terminų žodynas. - Vilnius, 1999.
41. Stankūnienė V., Baublytė M., Kanopienė V., Mikulionienė S. (red.). Gimstamumas ir šeima: biografinis požiūris. - Vilnius, 1999.
42. Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. Šeima, vaikai, šeimos politika. Modernėjimo prieštaros. - Vilnius, 2005.
43. Stankūnienė V., Mikulionienė S., Jonkarytė A., Mitrikas A.A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. - Vilnius, 2003.
44. Stankūnienė V., Mitrikas A., Žibaitis R. Šeimos politikos koncepcija. - Vilnius, 1995.
45. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. - Vilnius, 1999.
46. Šeima ir gimstamumas Lietuvoje. - Vilnius, 1997.
47. Taljunaitė M., Stankūnienė V., Žvinklienė A. (red.). Lietuvos šeima: mokslinės - praktinės konferencijos "Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis", įvykusios Vilniuje, 1994 m. spalio 25-26 d. d., medžiaga. - Vilnius, 1994-1995.
48. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. - Vilnius, 2003.

49. Uzdila J.V. Lietuvių šeimotyra. - Vilnius, 2001.
50. Uzdila J.V. Menas kurti šeimą. - Šiauliai, 2001.
51. Vaikai ir moterys Lietuvoje. - Vilnius, 2003.
52. Vaiko teisių apsaugos tarnybos vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymas. - Kaunas, 2004.
53. Vosyliūtė A., Grigas R. (red.) Socialinės grupės: raiška ir ypatumai. - Vilnius, 1998.
54. Žemaitis V. Šeimos etika. - Vilnius, 2005.
55. Žydžiūnaitė V. Profesinių tyrimų metodologija. – Kaunas, 2001.

Internetiniai šaltiniai

56. Europos strategija vaikų atžvilgiu: Europos tarybos vaikų ir jų teisių apsaugai skirta veikla//http://www.etib.lt/site_files/Europos%20politika%20del%20vaiku/5politika%20del%20vaiku.doc; prisijungimo laikas: 2007-04-27.
57. Gerosios praktikos rekomendacijų rinkinys 2004m.//http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/good_practice/native/Lithuanian_SGP_final.pdf.; prisijungimo laikas: 2007-04-28.
58. Gimimų, mirčių, santuokų ir ištuokų skaičius 1993-2006 m.//http://www.gyvreg.lt/html/G_sk_2005.htm; prisijungimo laikas: 2007-05-10.
59. Gyventojų natūrali kaita, santuokos, ištuokos 2006 m.// <http://vilniustsv.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1882&PHPSESSID=474e275e86030fd791190202c0825>; prisijungimo laikas: 2007-05-16.
60. Including Children? Development of a coherent approach to Child Poverty and Social Exclusion across Europe//<http://www.europeanchildrensnetwork.org/Information/Information.htm>; prisijungimo laikas: 2007-04-14.
61. Išsituokusios poros pagal turimų vaikų skaičių//<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1886>; prisijungimo laikas: 2007-02-20.
62. Pro Vita. Statistika vedybos ir skyrybos//<http://www3.vdu.lt/life/pv/STsv.htm>; prisijungimo laikas: 2007-02-21.
63. Santuokos ir ištuokos//<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/vie1294>; prisijungimo laikas: 2007-02-20.
64. Socialinė apsauga//<http://www.3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0099169.doc>.; prisijungimo laikas: 2007-03-05).
65. Socialinis darbas Lietuvoje//<http://www.nisc.lt/doc/P%20r%20o%20j%20e%20k%20t%2007%201.doc>.; prisijungimo laikas: 2007-03-05.
66. Vaiko teisės. Vaikų dalyvavimas//http://www.gelbvaik.lt/lt/ch_rights/turnout; prisijungimo laikas: 2007-04-26.

SANTRAUKA

Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdis santuokos nutraukimo byloje.

Pagrindinės sąvokos: Vaiko teisių apsaugos tarnyba, veikla, santuoka, santuokos nutraukimas, teisės aktas, pasekmė, šeima, vaikas.

Santraukos turinys: santuokos nutraukimo samprata ir priežastys; santuokos nutraukimo tendencijos Lietuvoje; teisės aktų, reglamentuojančių santuokos nutraukimą ir vaiko interesus santuokos nutraukimo procese bei Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiklą, analizė; šeimos aplinkos svarba vaikui; santuokos nutraukimo pasekmės vaikui; Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumai ir galimybės, teikiant pagalbą vaikui santuokos nutraukimo procese.

Santuokos nutraukimas nėra tik juridinis faktas, skyrybos yra procesas apimantis emocinę, fizinę ir juridinę stadijas. Lietuvoje daugiau nei pusė išsiskyrusių porų turi vaikų. Nors mažėja santuokų skaičius, santuokos nutraukimų išlieka stabilus – skyrybų daugėja. Nors santuokos nutraukimo procesą reglamentuoja nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, problemos iškyla praktiškai įgyvendinant teisės aktus. Visas žmogaus gyvenimas yra sąlygojamas šeimos ryšių ir santykių. Dėl santuokos nutraukimo vaikas patiria psichologines, socialines, ekonomines pasekmes.

Darbo tikslas - atskleisti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdį, santuokos nutraukimo byloje. **Darbo objektas** - Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų, dirbančių su santuokos nutraukimo bylomis, veiklos pobūdis. **Darbo uždaviniai:** • Apžvelgti santuokos nutraukimo problemą Lietuvoje. • Aptarti šeimos aplinkos reikšmę vaikui. • Aptarti santuokos nutraukimo priežastis ir įtaką šeimai ir vaikui. • Nustatyti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos ypatumus santuokos nutraukimo byloje. • Atskleisti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos galimybes, teikiant pagalbą šeimai ir vaikui santuokos nutraukimo byloje ir po jų.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų nuomone, santuokos nutraukimą gali sukelti tiek vidinės, tiek išorinės priežastys, dažnai santuokos nutraukimo priežastys yra kompleksinės. Skyrybų procese vaiko teisinį atstovavimą apsunkina: tėvams vaiko poreikiai nėra prioritetinga sritis; vaiko nuomonė išklausoma nuo tam tikro amžiaus ir tam tikrais klausimais; pagrindinė atsakomybė vaikui suteikti informaciją tenka tėvams. Tarnybos darbas apsiriboja teismo procesu. Nors poreikis paslaugoms skyrybų procese ir po jo yra, specialių paslaugų institucijoje nėra. Tuo tarpu šeimai ir vaikui daugiausiai reikalingos psichologo paslaugos, bet Tarnyba yra tik tarpininkai teikiant paslaugas - pati paslaugų neteikia. Vaiko paslaugų gavimas priklauso nuo šeimos norų ir galimybių. Vaiko teisių apsaugos tarnyboje prevencija, santuokos nutraukimo atvejams, taip pat nevykdoma - sprendžiamos jau iškilusios problemos, nesistengiant jų išvengti.

SUMMARY

Character of the Children rights protection service worker activity in divorce cases.

Main concepts: Children rights protection service, activity, marriage, divorce, law act, consequence, family, child.

Content of summary: conception and reasons of divorce; divorce tendencies in Lithuania; analysis of law acts, which regulate divorce and child interests in divorce process and Children rights protection service worker activity; the importance of family environment for a child; the consequences of divorce for a child; the peculiarities and potentials of Children rights protection service worker in providing help for child in divorce process.

Divorce is not only legal fact, divorce is a process of emotional, physical and legal stages. More than a half divorce couples have children in Lithuania. Though marriages are decreasing, divorces stay stabile – divorces are increasing. Though divorce process is regulated by the national and international law acts, problem is in practical realization. All life of the man is determined by the family links and rapports. Child experience psychological, social, economical consequences in divorce process.

The aim of this work – reveal character of the Children rights protection service worker activity in divorce cases. **The object of this work** – activity character of Children rights protection service worker in divorce cases. **The tasks of this work:** • Overview the problem of divorce in Lithuania. • Discuss the importance of family environment for a child. • Discuss the consequences and influence of divorce for a child and family. • Identify character of the Children rights protection service worker activity in divorce cases. • Reveal peculiarities of Children rights protection service worker activity in providing help for family and child in divorce cases and after them.

In opinion of Children rights protection service worker divorce can be caused by internal and external reasons, usually reasons of divorce are integrated. The legal representation of child in divorce process clogs: child needs are not underlying range for parents; the view of child is hearing from particular age and in particular questions; main responsibility to give information to child is given to parents; work restricts in law process in this institution. Though there is need for services in divorce process and after them in institution, there is no special serves in this institution. While family and child most of all needs psychologist service institution is only a mediator in providing service – do not provide service itself. Service receiving for child depends on family intentions and chances. Divorce prevention is not implemented in Children rights protection service – they solve present problems but not try to escape them.

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI

1. Kokios yra dažniausios santuokos nutraukimo priežastys?
2. Su kokiais sunkumais susiduria vaikas skiriantis tėvams? Su kokiais sunkumais susiduria šeima?
3. Kokias veiklas vykdo Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas santuokos nutraukimo byloje? Kokį pagrindinį tikslą sau keliate šiose bylose? Koks Jūsų vaidmuo jose?
4. Kokias paslaugas santuokos nutraukimo byloje teikiate šeimai? Vaikui?
5. Kokių paslaugų dažniausiai reikia vaikui/šeimai?
6. Ar yra dirbamas socialinis darbas santuokos nutraukimo atveju su šeima/vaiku? Kokie tikslai jam keliami?
7. Kokius būdus naudojate, siekiant iširti vaiko gyvenimo sąlygas, šeimos situaciją?
8. Kokią vykdote santuokos nutraukimų prevenciją Jūsų institucijoje? Kokios programos, susijusios su santuokos nutraukimu, šiuo metu yra vykdomos?
9. Su kuo yra bendradarbiaujama, dirbant su santuokos nutraukimo atvejais? Kas yra Jūsų socialiniai partneriai?
10. Su kokiomis problemomis susiduriate santuokos nutraukimo byloje? Kaip, Jūsų nuomone, jas reikėtų spręsti?
11. Kaip vaikas yra įtraukiamas (dalyvauja) į santuokos nutraukimo bylų sprendimą?
12. Kokios žinios ir informacija yra suteikiamos vaikui apie santuokos nutraukimo procesą? Kas tą daro?
13. Kokias paslaugas teikiate vaikui po santuokos nutraukimo?